

П. ПОДОЛЬСЬКИЙ

Ашнінівська експедиція в Абесінію 1888 року *

[(АВАНТУРА ЦАРСЬКОГО УРЯДУ)]

З студентами і поручиком Ашнінов поводився так само, як з усіма зневажливо, зовсім нехтуючи їх, так наче то були люди не інтелігентні, а такі ж самі як і ті золоторотці, халамидники, що були у нас, як, обікрали арабів на австрійському пароплаві. Ні разу ніколи він не балакав з ними окремо про щонебудь, хоч про наукові питання, чи політичні чи про що інше. Він більше вдіявав уваги своїм дурням, адьютантові та осавулові, ніж вченим та розумним людям. Ці люди переживали тяжке моральне становище, не маючи сили дати опір йому. Вони вже по од'їзді з Одеси, в подорожі побачили і зрозуміли, що це не дійсна експедиція, що це авантура і їм тут нічого робити, а коли ще побачили відношення до себе не увічливе, то зразу зачинилися в своїй шкаралупі і жили осторонь своїм окремим життям, не вмішуючись і не беручи ніякої участі в загальному ділі; обмежуючись тільки нагляданням, що діялося у нас. Їхня помилка велика у тім тільки, що вони не кинули це діло і не вернулись ще з дороги назад, залишившись у якимнебудь порту. Один з них, студент Біляєв був зв'язаний іще тим, що мав не малу суму грошей у Ашнінова, маючи багатого діда, котрий дав на це діло десять тисяч карбованців. Дід був знайомий з архімандритом Паїсієм і мабуть надіявся від цієї експедиції чогось путнього з наукового боку, ось на це діло він і дав своєму внукові ці гроші, 10.000 карб. Біляєв їх ще з Одеси дав Ашнінову на обмін на закордонну валюту, Ашнінов так і не повернув йому ці гроші, звичайно, що в дорозі він не зміг би одібрати їх у Ашнінова, якби захотів повернути назад. Отце його й примусило тягтися за Ашніновим, ждучи якогось випадкового часу, щоб одібрати свої гроші. Третій, поручик Міхалапов, підчас вербування експедиції був у відпустці і, зустрівшись з Ашніновим, який умовив його поїхати з ним, здався на підмову, що Ашнінов наобіцяв, і не повідомивши своє начальство, поїхав, утікаючи з експедицією, а в подорожі він опинився у таких самих становищі, як усі ми. Ашнінов не дав йому ніякого уряду в експедиції; він тоді зрозумів, що зробив помилку, а коли приїхали на місце, він опинився без грошей, до того ж одежина, яка у нього була, забруднилася, а на тілі завелися чужоїди, то він занудився і прагнув назад, міркуючи, що встигне не прогавити ще строк закінчення своєї відпустки. Ашнінов відмовив йому відпустити з експедиції, і він з одчаю був дійшов до божевілля; скільки разів намагався утікати, та його всякий раз ловили.

Тимчасом прийшов посланець від сомалійського ватажка Магомет Лейту, його небіж, через якого той повідомляв Ашнінова, що він в Таджурі прибуде на свято Байрама. Ашнінов від цієї звістки дуже

* Див „Ч. Шлях“. № 7 та 8—9.

зрадів: він запевняв, що тепер справа нашої експедиції піде гаразд, бо незабаром буде його друг „Пушкін“ з своїми вояками. Наші старшини таємничо натякали щось про єднання, про спілку з ним і про те, що французів треба вигнати з колонії Джибуті, бо вони володіють нею не по закону та інше. Було ясно нам, що Ашінов гадав про якусь авантуру проти французів у спілці з сомалійцями.

Осетини та кубанці походжали з войовничим настроєм: дехто з наших розбишак, котрі за цей час зледащили, теж раділи, що незабаром буде діло, лагодили зброю та співали войовничих пісень. Таке становище багатьох з членів експедиції не задовольняло; почалися таємні змовини, а деякі відкрито стали говорити, що хочуть вернутися назад у Росію. Почувши про такі балачки, Ашінов висловився, що як ми будемо бунтувати, то він нас провчить: коли згодилися їхати, то назад повороту не буде, так і сказав: в Росію назад безповоротно, а коли дехто промовився, що ми не підлягаємо, як військові на дійсній царській службі, і нас не примусять, щоб не змогли думати повернутися додому, Ашінов загрожував карою.

Тоді між собою відбилися від решти бунтівники і таємно почали лагодити утечу. Човен в експедиції вже закінчений був, нас чоловіка 5 колишніх моряків призначили човном керувати та ловити рибу. Валок теж був готовий. Ми могли собі взяти ще скільки здатних в помічники. Таким чином ми, окремих десять чоловіка, обмірковували, як утекти. Врадили, що зробимо собі таємно запас харчів, виїдемо в затоку рибу ловити, а там із затоки за мисом звернути з протоку Баб - ель - мандеб і прямісінько до англійської колонії Адена. В Адені якщо російський консул нас не відправить до Росії, то ми й самі проїдемо на будь яким пароплаві за роботу. Але нашому замірові не пофортунило здійснитися. У нас сталася okazія: повінчали черця - розстригу з черничкою, що в дорозі на пароплаві він зманив, а з цього приводу хлопцям дали дозвіл погуляти на весіллі. Була видана горілка та гарні харчі, а коли хлопці випили, то порозв'язували свої язики, і деякі дурні призналися перед другими, що будуть утікати. Дійшло до Ашінова і нас на другий день покликали на розправу. Нас велено було взяти під арешт на важку роботу в таборі, а на човен призначили других. Тоді я сам окремо від усіх, не звіряючись більш на товаришів, потихеньку лагодився утекти.

ПЕРЕСЕЛЕННЯ У ФОРТЕЦЮ СЕГАЛЛО ПЕРШІ УТІКАЧІ З ЕКСПЕДИЦІЇ ¹⁾

Ашінов подумав перейти жити у фортецю Сегалло, вирядив 23 чоловіка нас туди оглядіти її і довідатись про дорогу до неї; поки ж ми пішли прямо берегом, як зробився відлив води, користуючись з цієї нагоди, по рівному дну, твердому, піскуватому, і за півдня дійшли туди. Фортеця ця була дуже старовинна — єгипетська. Хто будував — невідомо, але в пізніші часи єгипетський уряд був поновив її, перебудував, але не володів нею. Французи, хоч і держали там свій прапор, але не мешкали там. Біля фортеці був чудовий пальмовий гай, навкруги гарна земля для города та для садовини. Повернувшись з Сегалло, адьютант зробив доповідь Ашінову, у яким стані ця фортеця, і було ухвалено лагодитися до переселення в неї.

¹⁾ Сегалло — стара фортеця на французькій території. В ній ніхто не мешкав, тільки французький прапор висів. 30 кілометрів від Таджики на цьому ж березі в затоці Таджурській.

Було дивно нам, чого Ашінов почав квапитись так осісти у фортеці, та ще без дозволу на це французів. Це вже аж згодом після трагедії було нам зрозуміло. Для переселення у фортецю було вирішено зробити великий поміст з дерева на воді (плот), на який навантажити все майно і тягнути берегом за вірьовки або буксувати човном до місця. Зараз же майстрі почали робити поміст на березі, з тим, що як у повні місяця буде прилив води до берега, то підійме поміст, і тоді навантажувати. До цього випадку я і пристосував свою втечу з експедиції. Через кілька днів буде підповня місяця, вода тоді прибуває до найвищої міри. Тимчасом я помітив, що один з товаришів теж таємно готується, шие торбу, робить запас харчів та заховує. І от випадково ми один другого накрили за цим, а потім, зрозумівши один другого, ми з'єдналися, щоб укупі вдвох мандрувати. І ось коли призначений день настав, опівночі прибула вода і підняла поміст, усі взялися вантажити майно, ми непомітно вибравши кращі гвинтовки у кубанців, нишком вийшли з табору і подалися дорогою в гори. Ця дорога, як нам було відомо, вела у французьку колонію Обок. За ніч ми надіялися пройти яких верстов 20 — 30; на ранок, коли кинуться нас шукати, то не будуть перш знати, у який бік, а коли б була за нами погоня, то не скоро доженуть. Харчів на дорогу у нас було дві паляниці, хліба по 10 фунтів, які ми викрали в пекарні.

До Обока було верстов біля 200.

На ранок ми були вже далеко: уночі нікого не зустрічали. Біля години 8 ранку зустрілися нам тубільці Данакілі, що промовивши „селям“¹⁾ стали випрошувати „бакшиш“. Озброєні вони були круглими списами та щитами з шкіри і кривими ножами. Ми їх запитали де б напитися „моя“²⁾. Вони почали показувати руками в далечінь: „буку—буку моя“³⁾, промовляли вони, а де ця вода—ми не знаємо випитати, бо весь наш лексикон тубільської мови обмежувався невеличкою кількістю слів. Сонце почало підніматися до полудня, і спека давала себе знати. Насамперед води. Надіялись, що в дорозі повинен бути десь чи колодязь чи яке джерело, бо живуть люди і до того тут шлях, яким ходять, то потрібна поблизу вода. Не добившись толку, ми пішли далі.

Спека чим раз робилася гірша, у черевиках неможливо було йти, де місцями зустрічалися галяви. Часом яких 5 верстов суцільного піску, і той пісок такий гарячий, що взуті ноги парились. Довелося пороззуватися, а що пісок гарячий, то незвичні ноги пекло, а тут ще каміння та мімози, на котрі ми наколювались; ми почали обмотувати ноги ганчірками, а не стало ганчірок, то сорочками, що було у нас по кілька в торбах. Цілий день ми проходили, але води не бачили і данакілів не зустрічали. Ніч ми ночували на горі, між камінням і скелями, а щоб бути забезпеченими від хижаків—гієн та шакалів,—других поблизу моря нема,—то нам прийшлося вартувати по черзі, поки один спить. Дякуючи нічній прохолоді наша згага втихомирилась. Вночі навкруги вили гієни, але поблизу ми їх не бачили.

Удосвіта ми вирушили знову, а коли піднялось сонце, то в роті знову пересохло і захотілось води. Біля дороги попадалися дерева з породи акації, на яких були струки з плодами, схожими на фасолію. Ми попробували їх їсти, але вони були хоч і солодкуваті, зате спрага ще гірше нас почала мучити. Далі між мимозою іноді попадались

1) „Селям“ — здоров був.

2) „Моя“ — вода.

3) „Буку-буку“ — багато.

якісь овочі, схожі на диню. Огудиння з них вилося по дереві, а коли ми спробували взяти ці плоди в рота, то тричі каялися, бо трохи не потруїлися. В роті запекло гіркістю, мов від перцю. Ми більше не ризикували кидатися на невідомі овочі. Цілком зрозуміло, що біля дороги їстівна овоч не буде довго висіти на дереві, щоб її не побачили людина чи тварина. Спека нас дошкуляла так, що ми один до другого промовляли не могли, бо в роті була якась клейковина: язик прилипав і не ворухився.

Полудень, піт очі заливає. Ішли довго піском, неначе в Сахару попали. Кругом рівне поле піску, навкруги десь аж на обрії видно похоче щось на скелі чи дерево. Рослини — мімози, пальми — дуже рідко попадаються, більш всього вони біля житла. Вітрець подуває, але замість полегшення він гірше дошкуляє за сонце, бо гарячий як пара. Дороги не видно, бо пісок так вітром жене, що постояти на одному місці 3 — 5 хвилин, то ноги піском засипле вище щиколотки. Ідемо навмання, до тієї синюватої стіни, що ген-ген на обрії синіє. Дійшли. Це знову починаються кущі мімози, скелі та акації. Проїшли в гущавину, натрапили на шлях, коли шляхом можна назвати стежку на два метри, сіли під деревом в холодку відпочити. Через дорогу по той бік напроти нас між мімозами була невеличка галява. Раптом на неї з гущавини мімози, граючись, вистрибнули дві граціозніенькі сарни, найкращі тварини цієї країни. Угледівши нас, вони здивовано зупинились на своїх тоненьких журавлевих ніжках, дивлячись своїми чудовими, великими, чорними, як ніч, очима. В мені прокинувся хижацький, стрілецький інстинкт: поволі навівши на них гвинтовку, я не цілячись вистрілив. Одна серна миттю зникла, друга ж забилася ногами, звалившись на бік. Її куля перебила хребет. Я підняв її на руках, стримуючи, щоб не билася, притиснув її до грудей руками. В мене вже не хватило рішучості добити її на смерть: в думках я ляяв себе, що за нівець згубив тварину, а до того ще й товариш мій докоряв мені, бо у цім не було ніякої потреби. Харчі були у нас ще не зачеплені, їсти нам не хотілось, а тільки пити. Я сам бачив, що вчинив кепське діло, та вже не вернеш. Поранена кізочка була жива ще, і може б я залишив її, якби вона змогла ногами ходити, а тепер все одно їй смерть неминуча від хижаків звірів буде. Вона втомившись перестала битись на моїх руках, на яких я держав її, мов немовлятко мале. Можливо, що тварина сама розуміла, бо всякий рух її віддався великим болем. Вона пригорнена в моїх обіймах до грудей, мов дитина дивилась мені уперто ввічі своїми чудовими очима, наче з докором за загублене своє життя, і цей погляд, наче чоловічий, пронизував всю душу мою. А я стояв остовпіло, не маючи сили відвести свої очі від того магнетизованого погляду. І раптом у бідної тварини струмочками потекли справжні сльози з очей, як у людини. Не знаю, чи бувало коли, чи траплялося коли якомунебудь мисливцеві щось подібне бачити, та переживати. Я і мій товариш, дивлячись на біднемираюче створіння, на ці її сльози, плакали, як малі діти, і собі. Ми тут же дали собі слово, що більше в своїм житті не згубимо ніякої тварини ні при яких умовах, крім хижака, як обставини до цього примусять. Ми вирушили знов в дорогу, і мені довелося нести тварину на руках. Я дав собі слово, за покуту, не кидати її, а нести з собою, і як буде можливо, вигоїти, але тварина через годині дві почала в агонії мучитись, нарешті здригнулася кілька разів і витягнула ніжки. Очі помутніли і повіки помалу закрились. Я не кидаючи ніс її, щоб денебудь при нагоді загорнути у землю. Кізочка була вагою

з 25 ф. Зв'язавши за всі чотири ніжки ремінцем, я ніс в руках навпереміну. По дорозі зустрілось четверо тубільців. Після звичайного „селям“ та неминучого „бакшиша“, до якого вони, як жебраки, охочі, ми запитали про воду і після неминучого „мафії“¹⁾ ми рушили знов але данакілі охоче хотіли побалакати, та не знали, як почати, вони почали питати нас, хто ми? Перше запитали: „Інгліз?“ Ми відповіли, що ні. „Франсе?“ Ні. „Тальяно?“ Ми самі не хотіли назватися „московом“, пам'ятаючи, що в Таджикирі „москов“ залишив по собі неприємні спогоди після грабунку корови та овець, але данакілі самі запитали: „Москов?“ Брехати ми не могли, бо в усякому разі німцями ми вже не могли назвати себе, і коли відповіли їм, що „Москов“, то тут же, міцно держучи гвинтовки, так і сподівались, що дикуни нас чого доброго списами протнуть. Але на диво дикуни, навпаки, зраділи так, що аж трохи не затанцювали. Вони полізли чоломкатися за руки, повторюючи по кілька разів: „Москов - Москов - Москов - таїб²⁾“, таїб Москов“. Довгенько ми з ними пробалакали, коли можна назвати балачкою нашу мовчанку. Ми тільки слухали виливання їхнього почуття до нас, до Московва взагалі, та думали собі: невже вони нічого не чули, що ці москovi натворили в Таджикирі? Нарешті ми розійшлися, довідавшись від них, що недалеко буде буку - буку моя. Ідучи дорогою, ми не могли собі збагнути, чого дикуни так зраділи нам, довідавшись, що ми москов“. Аж через довгий час ми зрозуміли, що воно значило, і висновок зробили такий: що всі ці франсе, інглізи та тальяно їм, сердечним, так в печінки в'їлися, що вони б не пошкодували, як би цих колонізаторів чорти забрали від них. А москов то інша річ, бо москов не має в них ніякої колонії, то ще не залляв їм гарячого сала за шкіру. Бідні наївні діти, вони не знали, що москов мало чим відрізняється від інших хижаків, що за короткий час пробування в Таджикирі вони виявили своє дійсне обличчя.

Спустившись з гори, ми ввійшли в міжгір'я. Спрага нам дуже дошкуляла. Ми сподівалися, що тут десь повинна бути вода, як нам тубільці показували. Вже міжгір'ям пройшли довгий час, а води нема. Товариш мій дуже охляв і став у холодку під деревом, якщо зветься холодком 40% по термометрові тепла, і відмовився, що далі не має сили йти без води. Дивна річ, що мій товариш здоровший від мене був, і в дорозі я увесь час мокрий був упріваючи, із мене стільки вийшло, що я води стільки не випив. Мій же товариш, навпаки, зовсім не упрівав, і в той час, як я був мокрий, в його сорочка завше була суха, отже я витримував спеку й ішов бадьоро без втоми, а він через кожну верству сідав відпочивати, що мене доводило до одчаю. І от він тепер ліг зомлівши, а я повинен сидіти біля нього і нічим не зможу бути йому корисним. Незабаром по дорозі в міжгір'ї із - за скелі виринуло щось і почало наближатися до нас. Зразу ще не можна було розібрати, що воно, тільки видно, що гойдається, а коли воно трохи звернуло у бік, то виявилось, що це два верблюди йшли. Попереду йшов данакіль зі списом і вів переднього верблюда за верьовку, задній верблюд був прив'язаний до переднього, обидва були навантажені в'юками. На передньому верблюдові сиділо дитинча голе, а що головне, що передньому верблюдові до в'юка прив'язаний був козячий бурдюк повний води. Позад верблюдів йшла тубільська жінка і вела на мотузках прив'язаних п'ять кіз. Вона ще здалека, угледівши нас, звернула

¹⁾ Немає.

²⁾ Таїб — гаразд.

в мімозову гущавину і заховалася з кізьми. Данакіль наближався, але було видно, що не охоче він хотів зустрічатися з нами, та звернути не було де, отож примушений був іти вперед. Порівнявшись з нами, він нерішуче зупинився, промовивши „селям“. Я став на дорозі, так що на випадок можна б задержати верблюдів. Він був непривітний, похмурий, наче сподівався якогось лиха від нас. Я попросив його привітно: „Данкалі — моя“. Він раптом замахав руками, заперечив: „Маденш — мафіш“. Я мацнув рукою бурдюк, вода була холодна і аж через шкіру цідилася слізьми. Я зауважив йому, що він бреше, бо оце ж „моя“, але він уперто товк своєї „мофіш моя“. Битися з ним було б не гаразд. Прийшлося примусити способом, далеко не людським, — вистрілити у повітря. Міра ця звичайно неприємна, але тут не було коли сантименти розводити, коли треба було рятуватись, особливо мого товариша. Тварини жахнулися, почали ставати цапом, задній верблюд одірвався, роздерши собі ніздрю кільцем, до якого був причеплений за мотузку, повернувшись назад, побіг і, зупинившись, почав об'їдати листя мімози. А переднього дикуна почав заспокоювати. Дитина, що сиділа на в'юкові, репетувала з переляку. Данакіль почав тоді сіпати за мотузку верблюда зі словами: „Чок - Чок - Чок“ і верблюд, примушений стати навколяшки, загойдався і сів на всі чотири ноги. Дитина ще плакала, держучись рученят за приладдя в'юку. Данакіль, трусячись, як в лихоманці, вгамував дитину, потім розв'язав ніжку шкіри і ми по черзі припали до неї і почали пити. Вода була, не вважаючи на спеку, така холодна, немов з кригою. П'ючи воду ми тільки помічали, як бурдюк морщився від зменшення води, в животах наших було повнісінько, наче барильця опукуваті поробилися, а в роті було сухо та клейко. Нарешті пора було честь знати. Дали знак дикунові, що ми напилися, тоді він зав'язав вірьовкою ніжку знову. Порадившись між собою, чим би віддячити дикунові за воду, ми ухвалили, що треба нагородити як слід його, щоб він не ремствував на нас і не розказував другим, що ми грабунком у нього взяли воду. Я дав йому одну рупію (срібна індійська монета, щось 75 чи 80 копійок; ці гроші теж ходять), завернули верблюда, що одірвався був, помогли прив'язати за шию, бо ніздря була продерта, і подякували йому ще раз. Дикун потім там зрадів цим грошам, що мало не затапцював. До того ж ми йому призналися, що ми москovi. Ідучи дорогою, ми заглянули, куди жінка дикунова заховалася з козами, але не знайшли на тім місці. Оглянувшись назад, побачили, що вона вернулася з мімоз насупроти верблюдів, і він розповідав, видно, що москов хоч і налякали його, але зате дали йому добрий бакшиш — цілу рупію, що за такий бакшиш цілий бурдюк не жалко було віддати. Цікаво буде признатися, що я в Портсайді мав усього капіталу тільки один франк і з цим франком я втисся в казино, де рулетка, а коли почав грати, то срібні гроші не було куди згортати, то я підкладав кашкет, який мало був не повний франками та шилінгами. Заховавши скільки жмень в кешеню, я продовжував грати тими, що в картузі, але програв усі. Таким побитом карбованців до півторака було у мене, але в Тоджурі обміняв їх на таляри та на рупії, і залишилося всього 60 крб. на російську валюту. Не пройшли ми і 5 верстов, як вийшли з міжгір'я на рівну площу, угледіли аул данакільський. Навкруги аула і біля куренів розкинулися розкішними садками фінікові пальми. Скрізь поза аулом паслося багато домашньої скотини: верблюди, корови, вівці, мули та ішаки. Дітвора, що гралася по галявах біля куренів, угледіла нас і порозсипалася з вереском по куренях, сповістивши старих, які

повиходили із селищ і піджидали нас. Ми увійшли поміж курені і зупинилися на великому майданці, де була купа пальм. Проходячи повз тубільців, здоровкаючись „селям“, посидівши в холодку, ми почали розв'язувати ноги від ганчірок та виймати скалки, що за дорогу нашпигалосся в них. Нас оточили усі тубільці з аула, старі й малі. Ноги були у нас добре поранені від каміння та колючок мімози, місцями рани ятрили скалки, — ми не могли деякі повитягати, але один данакіль угледів це і зараз приніс приладдя примітивні — якісь щипці залізні, зроблені, щоб витягати колючки, і почав нам їх витягати з ніг. Очевидно це був якийсь фельдшер. Старі тубільські жінки навкруги нас стояли, деякі сиділи, співчували нам, що ми такі зморені і що ноги поранені, поскладали руки долонями й побожно похитували головами. Ми попрохали у них напиться. Одна стара жінка принесла нам миску свіжого молока холодного. Ми не мало дивувалися, що молоко таке холодне було, як та вода, що недавно ми пили з бурдюка. Ніде ми не бачили ні льохів, ні колодязів, а ще більше дивувалися з миски, у якій було молоко. Миска ця була штучно виплетена з пальмового листя, тільки так, що молоко з неї не тільки не протікало, але й не капало. Напившись молока, ми вийняли хліб і почали закусувати. Сонце було вже на полудне. У мого товариша в торбі знайшлася пляшка олію. Нащо він її взяв — не знав сам, думав, що до харчів здатне буде. Тут ми і почали пробувати цю олію їсти з хлібом, поливаючи з пляшки скибки хліба. Данакілі дивилися на все це з цікавістю. Одна стара, що дала нам молока, протягнула руку, просячи налляти їй трошки в жменю. Одержавши його, вона вилила собі на голову і почала розмащувати долонями усе своє тіло. Другим, що почали простягувати жмені і собі, я не наляв, а оддав пляшку з олією тій самій жінці, що почастивала нас молоком. Олія була вже зіпсована, згіркла. Але тут вмішався старий тубілець, очевидно, старшина або хтось інший, бо його поважали і слухалися. Коли баби почали дертися за олію, то він видер пляшку з рук тієї жінки і заховав у своїм курені. Я запитав цього старого, чи далеко до Обока. Він показав, що ще одна доба, як будемо тут ночувати. Він запрошував переночувати у нього, показуючи рукою у свій курінь та прихиляючи лицем до долоні (мімічна балачка). Але ми не зважувалися ночувати, хоч вони, ці дикуни, були привітні. Ми тільки прохали, щоб він дав нам провідника, котрий би вивів нас на шлях, бо, як виявилось, ми не шляхом ішли, а збилися на другу стежку. Ми обіщали за це тому провідникові „бакшиш“. Тут старому я подарував забиту сарну, що ніс із собою. Він взяв її, потім пішов і виніс з свого куріння фініків у пальмовій торбі й почав нам в торбу пригорщами одбирати. Фініки були гарні, зіплені, пригнічені в торбі, аж покриті кришталями цукру (обцукрилися).

Ми почали прощатися, а я ще нагадав старому за провідника. Він показав на хлопця років 15 зі списом та щитом — чи син, чи внук його. Хлопець був надивовижу красень. Такого красеня, правду мовити, я рідко бачив і поміж європейцями. На обличчя як дівчина, поправні риси обличчя, сам стрункий. Всі ці тубільці не схожі з неграми, як я попередку пояснював, і товстогубих між ними дуже рідко, колір їхньої шкіри кавовий. Ми зараз же і вирушили. Старий радо нас випроваджував далеко за аул і все прагнув дуже, щоб москovi заночували. Врешті можна б і залишитися, бо, бачачи їх прихильність, можна б відкинути геть думку про який лихий замір з їхнього боку, та ми все таки сподівалися погоні з ашінівського табору.

Сонце схилилося над вечір, як ми, пройшовши з 5 верстов приблизно, побачили море з гори. Власне ми стояли на високій площі. Хлопець показав рукою ліворуч, де на березі затоки видно було місто, і промовив „Обок“. Ближче, високо на мисі, стояв маяк, що відзначався білизнаю своєю. Тут хлопець розпрощався з нами і хотів повернути назад. Коли я хотів був дати йому „бакшиш“ $\frac{1}{2}$ рупії, то він одмовився взяти. Я думав, що мало, дав цілу рупію, але він заперечував і категорично відмовився брати. Мені все таки дуже хотілося цьому красеневі дати бакшиш, бо дуже він нам сподобався. Це був дійсно якийсь дикунський Аполлон. Тоді я вийняв з торби сорочку, і ми з товаришем почали його зодягати. Він не заперечував і, видно, дуже втішився, але знов щось згадав і, глянувши на нас сумними очима, почав крутити головою, почав доводити нам, що батько чи дід буде незадоволений, що він насмілюється узяти бакшиш, як він йому не велів. Він стягнув сорочку з себе, звинув її, подаючи мені, крутив головою, промовляючи щось по-своєму, що ніяк, ніяк не візьме. Коли я не взяв, то він поклав на камінь і пішов журно. Очевидно, що хлопцеві суворо було заборонено брати з москова „бакшиша“, хоч як йому сердечному хотілося мати її. Тоді, завернувши його, ми ще раз наділи на нього цю сорочку, позастібували на гудзички комір та рукави і прохали його не зіймати і йти собі, щоб він нічого і нікого не боявся. Ми з цим пустилися сходити з гори, не оглядаючись.

З гори нам здавалося, що до берега моря не багато, однак, ми прийшли ввечері. Сонце вже зайшло. З гори до берега було добрих 5 — 7 верстов. Підніжжя гори між берегом і горою було за добру верству. Море на той час було тихе, як скло. Ми надумали викупатися і зараз же поскидали сорочки і кинулися у воду. Беріг був мілкий, піскуватий: щоб дійти по пахви у воду, треба було пройти у воді яких 200 метрів. Ми собі біля берега прямо полягали і бовталися. В цей момент берегом ішла череда тубільських кіз додому. Очевидно пастухів не видно було, бо вже почало смеркатись. Угледівши з гарним вим'ям та дійками одну козу, ми упіймали її і, поваливши на бік, тримаючи за ноги, почали ссати молоко, як козенята. Але тут зненацька біля нас як заверещить щось. Ми з переляку пустили козу і угледіли дівчину - пастушку. Вона злякано побігла берегом за козами, продовжуючи кричати. Ми трохи таки злякались, що вона своїм вереском збере тубільців до нас, бо можна було сподіватися десь поблизу їх аула, коли череда йшла додому. А поки ми з води не вилазили, притаївшись біля берега від спеки та втоми; була така насолода пеститися у воді, що прямо хотілося б спати у воді, і ми, лежачи тихенько у воді, — тільки наші голови були на піску, — оглядали беріг. З Обока світився маяк, було видно вогні на пароплавах, на рейді, і здається, що як би прямо через затоку можна поїхати човном, то через $\frac{1}{2}$ години найбільше можна бути в Обокові. Але нам треба було обійти затоку берегом, яким було верстов яких 30.

Тимчасом поки ми у воді лежали, дивлячись на беріг, ми запримітили на обрії якийсь рух, наче щось підплигує; спершу думали, що якінебудь тварини, але розгляділи чоловічі голови скуйовджені данакільські, котрі, видно, прямували на нас; тоді швидко вискочили з води, натягли на себе сорочки, вхопили в руки гвинтовки й почали ждати. Голови ці наблизились, видно було у білих бурнусх 5 чоловіка. Ми крикнули їм „рух“¹⁾ і не підходь. Постаті все таки

1) Рух — геть забирайся.

наближались, видно було в руках списи. Тоді ми, не довго думаючи, зробили постріл в повітря. Постаті ці вмить зчезли. Не вагаючись, ми нашвидко забрали в торби решту одягу, взяли торби на плечі, перекинули гвинтовки і влізли у воду по пояс, бо сподівалися нападу з берега. Але більше не видно було нікого. Почав сходити місяць, зробилося видно далеко, але ми з води не хотіли вилазити — дуже нам було у воді приємно. Ідучи по коліно у воді, іноді до пояса, ми не раз натикалися на величезну рибу, що підходила близько до берега, вивернувшись тоді на бік, і можна було здаля вже бачити, як блищить її луска від місячного проміння. Ми пробували ловити, але не вдавалося, бо рибини були дуже великі — аршинів на два і більше; вона як стрепенеться, то з ніг збивала нас. Можна було вбити пострілом, але цим боялися притягнути увагу дикунів, бо постріл дуже лунав берегом попід горою. Не так дикунів, як може французи почують з Обока.

Ідучи, ми на ході почали дрімати. Часом якийнебудь камінь на дорозі попадеться, ми його інстинктивно обминаємо уві сні, а як набредеш на рибу, і вона стрепенеться, то тоді тільки прокинешся. Маяка з Обока і самого міста вже не видно було, бо ми зайшли за мис; здаля було чути дзвоники, і коли вийшли на беріг, на піщаний бугор, то побачили, що під горою почалася валка верблюдів. Ми сіли відпочити на березі в піску і наглядали, як піщаним берегом біля води повзла величезна армія морських тварин. Тут були усякі масті: скойки, ракушки, краби морські, павуки та інші невідомі нам тварини всякої масті й кольору, всякого зросту — від горошини завбільшки включно до черепахи, і всі вони в броні, тільки поцокують одне в одне своїми шкаралупинами. Коли тільки щонебудь поворухнеться, як всі ці тварини вмить заховують свої головки та ніжки в шкаралупину і всі стихають. А через хвилину, як ніякого руху нема, вони знову випускають свої лапки та головки і повзуть. Шкаралупини деяких з цих тварин можна бачити як прикраси в кімнатах у міських громадян і на продажу по крамницях, як рідкості, завбільшки з куряче яйце, з чорними крапками по білому. Сидячи так, ми непомітно поснули, бо були зморені дуже, а м'який, сухий та теплий пісок, що нагрівся за день, вабив до себе і ми не зчулися, як проснулися, коли сонце зійшло та розбудило нас. Прокинувшись від сонячного сяйва, що різало нам в очі, ми здивувалися, як це ми так несподівано заснули, не вартувавши один другого од звіря. Всі наші речі були обабляні в пісок, мокрі. Вода прибула до самих ніг наших — якраз в цей час був прилив води і нічийого сліду, крім нашого, не видно було навкруги. Ми, бадьоро вставши, пішли вперед берегом до Обока. Сонце піднялося — була може година 8 ранку, — і нагадало нам про воду, а води, крім морської солоної, нема. Ми почали наближатися до миса. Цей мис був високий, беріг його був у ровищах та кручах, і нам неодмінно треба було вгору піднятися на мис. Ще здаля в долині заблищало озеро води. Спершу нам здалося, що це якась затока невеличка морської води, але від берега було з цілу верству. Ми держали напрям до нього: ґрунт був вогкий, а місцями було справжнє болото. Біля озера були сліди ніг в європейському взутті — запевне яких мисливців французьких. Коли ми наблизилися до берега озера, то у воду з берега заплигали жаби. Це нас запевнило, що вода прісна: ми спробували напитися. Виявилось, що вода чудова і холодна, чиста, прозора, що видно усе дно. Ми захопилися викупатися в холодній воді і зараз же, поскидавши шмаття, улізли в озеро. Ми

купалися і разом пили воду досхочу. Охолодившись у холодній воді, ми вилізли, поодягались і пішли до урвища мису, де було видно поміж скелями дорогу на гору. Ми йшли понад берегом річки, що протікала до озера від урвища, і тут під цим урвищем з-під скелі вибивалось величезне джерело цілою річкою. Вода була така чиста та холодна і з такою силою викидала з під скелі каміння, як гарбузи завбільшки,— ціла підземна річка. Напившись ще з джерела води, ми почали тут же підійматись вгору дорогою, що була прорубана в скелях через урвище. Незабаром ми вийшли на рівну площу, пройшли ще зо дві верстви, і раптом перед нами відкрився рейд Обока, на якому стояло кілька пароплавів та парусних караблів. Самого міста Обока ще не видно було, бо воно приліпало під горою під самим урвищем. Тут ми почали радітися, чи не краще нам буде зброю та свої гвинтовки заховати донебудь між скелями у пісок, щоб не ввійти у французьке місто озброєними. Так радячись дорогою, ми виринули зза скелі й перед собою за 300 кроків побачили якусь будівлю, біля якої метушились робітники, а внизу за півверстви саме місто Обок. Біля будівлі стояв француз, у білім кителі, в тхоревім шоломі на голові, і щось розміряв рулеткою та записував у пам'ятковій книжці. Він нас угледів і всі робочі тубільці побачили. Тут вже ми примушені були йти з своїми гвинтовками. Перед тим, як йти далі, ми посідали і, розгорнувши ноги від ганчірок, понатягували на поранені ноги взуття, щоб не йти сміховиськом у місто. Узувшись, ми пішли повз цієї будівлі, промовивши французові „бонжур“. Він нам одмовив, не звертаючи уваги, наче це діло звичайне, і робив своє. Спустившись у першу вулицю міста (як видно, це тубільський квартал: тут снувало багатько плюду — араби, данакілі, сомалійці, копти, негри, яких французи з других колоній своїх попривозили на будування), ми зайшли в першу арабську крамницю й запитали, де живуть два москова? Це ті двоє росіян, що з першої експедиції Ашінова, котрих він залишив у Таджурі і які утекли до французів. Один тубілець підійшов і сказав, що він покаже нам. Ми пішли з ним; він довів нас до куреня і показав нам, що тут і мешкають два москова. Ми одчинили двері з циновки і увійшли в курінь. Курінь був без вікон, і через, те було не видно знадвору від сонця, а потім незабаром ми роздивилися. Ми поздоровкались, не бачачи ще нікого. „Здрастуйте, друзі“, — промовили ми. Нам відповіли два голоси і тут ми побачили біля столу двох чоловіків у білих парусинових кителях, які обідали. Курінь був просторий і високий: крізь дірки циновок, якими курінь обшиваний був, просвічувало сонце.

— Ну, шановні пани господарі, вітайте гостей несподіваних, — знову ми промовили тоді, як вони здивовано на нас дивилися.

— А хто ж ви такі? — запитали вони.

— Та земляки ж ваші, з Таджури прийшли, від Ашінова утекли, в Обок.

— Так Ашінов вже приїхав?

— Та приїхав, — і ми коротенько повідали їм, як Ашінов пообманював людей, набираючи в Абесінію і привіз у Таджуру, і як ми зрозуміли, що ми обдурені, що тут якесь шахрайство, як хотіли повернутися назад до Росії, а він заборонив і думати про це, тоді ми зібралися та й утекли.

Тут вони після нашого оповідання і почали Ашінову дякувати російськими словечками. Досталось йому подовж і в поперек. Ми попросили води напитися. Тут вони схаменулися, що гості стоять,

і заметушилися, згадали, що солов'я байками не годують, попрохавши нас сідати і на хвилини 5 підождати їх, а самі кинулися уростіч. Через кілька хвилин один приніс пляшку абсенту та консервів, хліба, а другий приніс свіжої городини з города, де вони роблять. Зготувавши помідорів, огірків, салати, запросили нас попоїсти і тут пішло оповідання їх, як вони бідували відколи Ашінов залишив їх в Таджурі на місяць - на два, а не було його більше року; грошей не лишив їм, а харчі, які були, поїли, там трохи тубільці підтримували, годували, а далі відмовились 8 чоловіка годувати. „Тоді ми на всі боки розбрелися,— ми сюди, а другі — в інші місця“.

Ми розказали, що застали двох у Таджурі; вони довго хворіли, але хоч як ми їх розпитували про Абесінію, вони нам дуже скупо відповідали. Але це річ відома — Ашінов заборонив їм розповідати правду.

— В Абесінії Ашінов не був, він з нами доїхав тільки до кордонного міста Гондара, а там пробув з тиждень; все домагався від вєводи Рас - Алули, щоб пустив його до столиці Адіс - Абеби, але не добившись толку, так і виїхали, а тоді приїхали до Таджури і він залишив нас, а сам поїхав до Росії людей набирати. І ось як історія утворилася з цього, як я вище згадував.

Коли ми попоїли, то наші товариші нові і господарі куреня попрохали нас відпочити, а вони підуть на роботу, де вони працюють на городі, а увечері прийдуть і тоді побалакаємо, що нам робити. Вони пішли, а ми, трохи охмелівши від абсенту, зараз же і полягали на їх ліжках і одразу тут поснули, аж поки вони не повернулись з роботи о 6 годині вечора і нас не побудили. Повечерявши, вони нам порадили зараз же забрати зброю і з'явитися до французького коменданта. Не треба ждати, щоб вони сами про це нагадали, бо у місті вже скрізь відомо про це, що прийшло ще два руських — і французи, і тубільці бачили і знають. Нам самим було дивно про таку тендітність французів, котрі знають, що у місто увійшли двоє озброєних росіян, і не поцікавилися дізнатися, хто вони і звідки, особливо поліція. Збираючись іти разом з нами до комендатури, наші нові товариші раяли нам віддати усю зброю, яка у нас є, нічого не втаїти, навіть кешенькові ножики віддати, бо, мовляв, тут суворо за це. Чого це вони так клопотали, нам опісля вже відомо стало. Хоч як щиро вітали нас товариші й прийняли до свого куреня на квартиру, а все таки недовір'я було до нас. Вони боялись: а може Ашінов нас підослав, щоб їх позбавити життя. І довго це підозріння вони таїли про себе, остерігаючись нас, і вартували поночі, чергуючи.

По дорозі до комендатури товариші наші покликали з собою перекладача — араба крамаря, що говорив по-французькому. Виявилось, що ми з французами будемо балакати через третю особу, бо наші товариші, хоч і довгенько живуть у французів, але ще добре не навчилися балакати. Один із цих товаришів був турецько - підданий, — росіянин родом; він неохоче про це розповідав, і я догадувався, що він утікач в Турецьку війну 1878 року; він гарно балакав по - турецькому. Араб же цей — Селім умів гарно по - турецькому і по - французькому. Таким побитом ми балакали з французами. Коли ми прийшли до коменданта, то застали крім нього кілька французьких офіцерів. Зараз ми почали розповідати, що ми із Таджури від Ашінова утікачі. Розповіли, як він набирав нас в експедицію, як те, що він обіцяв нам, не виповнює, що в Росії він говорив одне, а тут уже повернув на друге, а коли ми побачили все це, що нам з цього користи ніякої нема, до того ще обдерті та голодні, ми почали вимагати в його, щоб він нас відправив до Росії,

а нам Ашінов відмовив цього і велів думку цю залишити, ще й загрожував, щоб не бунтувати. А що ми люди вільно наймані, як охочі, ми не на військовій службі, не присягали ні урядові, ні йому, то ми маємо себе за вільних у своїх вчинках і відповідальности за це перед своєю совістю не мусимо нести. Тому ми відважились таємно від Ашінова утекти до Обока, щоб прохати французів допомогти виїхати до Росії. Тут ми знайшли своїх земляків, про яких знали, що вони живуть в Обоку, і з'явилися до них. Тепер ми широко просимо коменданта, щоб нам дали змогу заробити на подорож чи відправити будьяким пароплавром, де ми можемо працювати за це. Комендант уважно вислухав, як йому перекладав араб Селім і звернувся до нас з запитанням: „Скажіть, чого ви там грабуєте тубільців та гвалтуєте їх жінок?“ Ця несподіванка нас неначе громом приголомшила: ми собі і не уявляли, що французам уже відомо про наш злочин над тубільцями, що пограбували корову та овець. Що ми йому мали відповідати: ми йому на відповідь повинні були трохи збрехати — відповіли, що це не руські вчинили грабунок. А от з приводу того, що москovi гвалтують жінок, так це французам набрехали, і ми розказали дійсно одну правду. Діло було ось яке: я забув зазначити, що цей епізод дійсно був в Таджики, тільки не так, як комендантові поскаржувалися. Адьютант Ашінова Цейль, молодий красень, якому було нудно, як і усім, не мав у Таджики до кого залицятися — були самі жінки, та й ті не молоденькі вже, до того мали чоловіків та дітей (було скільки сімейств), дівчат же не було зовсім. Один раз він і забажав дійсно екзотичну натуру, а за добрий бакшиш тубільці йому привели одну дівчину, з якою він переночував у своєму наметі. Може б ми і не знали про це, бо все те робилося таємно, якби один випадок, що трапився з ним, це все не виявив і красень - адьютант став посміховиськом у таборі. Тубільці, що за бакшиш взялися догодити московові, не могли переступити магометанського закону, щоб віддати свою жінку чи дівчину московові на розвагу, то вони привели божевільну дівчину, яка у них була в Таджики, маючи її вже не за жінку, а за якусь тварину, що вона не варта нічого, як якась нікчема. На ранок ми всі були свідками такої картини: біжить до табору від села Таджики дівчина - дикунка і прямує до намета адьютанта. Він в той час умивався біля намета. За дівчиною цією поспішала ціла юрба дикунів. Вона розпатлана підбігла до адьютанта і дає йому цукру і фініки — в одній руці цукор, а в другій фініки, і щось белькоче до його. Він велів нагнати її, але з нас охочого на це не було, навпаки, всі були задоволені, що з ним така неприємна оказія трапилася. Він почав її наганяти, але вона вперто лізла до його, вхопила його за руку і тягне до намета. Він її ударив кілька разів рушником і велів тубільцям, котрі прийшли з нею, щоб вони забрали її, але тубільці поглядали один на другого, неначе вони не зрозуміли його. Дикунка побігла табором, підійшла до вогню, де варився обід у великих казанах, і не встигли кухарі зрозуміти, що вона хоче робити, як вона раптом всунула голу руку в казан, де варилося м'ясо, і, не звертаючи уваги на окріп, витягла м'ясо й почала його їсти гаряче. Кинулися до неї відбирати, а вона з тим м'ясом почала утікати і знову до намета адьютанта. Рука в неї обварилася, зробилася біла, але вона, очевидно, не почувала болю. Прийшов наш перекладач Аварка, вивів її за табор і віддав дикунам, але ті не охоче слухали, а все промовляли: бакшиш — бакшиш. Видно, адьютант, набравшись сорому, мусів ще дати добрий бакшиш, щоб її прив'язали чи що, бо вона через день знов прибігла була. Так ось це таке гвалтування тубільських жінок, про яке скаржилися тубільці. Ми повідали

комендантові все як було. Він вислухав, усміхнувся, а потім переказав нам через перекладачів таку резолюцію: він, мовляв, не знає про руську експедицію нічого від свого уряду. З наших слів він мусить приймати нас за руських, бо йому відомо, що там в Таджурі є руські, але чого вони там, він не відає. Він послав з цього приводу своєму урядові запит, що це за експедиція і що йому робити з нею, а поки буде з Парижу відповідь, то ви можете мешкати у своїх товаришів, що живуть тут у нас. А як у вас коштів немає, щоб удержувати себе, то мусите працювати — за те будете одержувати на день по два франки та харчі. Праця буде така, на що будете здатні, а тепер ходіть здорові. Ми віддали свої гвинтовки і повернулись назад до куреня.

З першого таки дня ми почали працювати на будівлях, помешкання мали ми у своїх товаришів, в їх курені; харч нам давав один копт православний (абесінець). З вечора, як ми прийшли від коменданта, один з товаришів наносив каміння — кругляків, наскладав їх цілу купу біля свого ліжка і біля себе поклав дрючка, а коли ми запитали на що це, то він відповів, що це на всякий випадок — ненароком дикуни можуть зробити напад уночі, то оборонятися щоб було чим, а вночі ми були свідками, як вони обидва сварилися з - за чергування варті. Так тягнулося кілька днів: один вартує, не спить, зморився, звівся на нівець, а другий спав, а коли той почне будити, щоб він повартував, то той почне його клясти і сам знову захопте. Коли ми пропонували себе, що і ми можемо повартувати, то він нам дякував і просив не турбувати себе, а коли ми, настоявши, таки вартували, то він, не довіряючи нам, цілими ночами кури в люльку, часто запалював світло та все скаржився, що в нього безсоння. Через тиждень з'явилося від Ашінова ще два утікачі. Ці бідолахи ледве дотягли ноги до куреня й втомлені попадали. Вони були без усякої зброї, обдерті, бо блукали по чагарах та в мімозах. Вони залізли так у мімози, що не могли прoderтисися крізь колючу мімозу, до того ще і без води. Вони нам порозповідали, що там тепер діється.

Коли про нас довідався Ашінов на другий день, то він збрехав, що йому відомо стало, буцім нас дикуни забили. Але прийшли з Обока араби і розказали, що туди прийшло два москова. Ці араби були ті дикуни, що пізно ввечері, як ми купалися в морі, до нас підходили і яких ми полякали пострілами, думаючи, що вони хотіли напасти на нас. Вони другого дня, як ми вже прийшли в Обок, розповідали нам, що вони теж йшли в Обок, і почувши в аулі, що москovi пішли в Обок, хотіли разом з нами йти і пішли швидко, щоб наздогнати нас. Вони бачили з гори, як ми купалися, і по цьому напрямку йшли, а коли підійшли до нас, то ми їх не вислухали, а почали стріляти. От вони і розповіли в Таджурі нашим. Почувши це, загомоніли тоді незадоволені, що ми живі і робимо у французів, давай і собі утікати. Ашінов тоді бачить, що в експедиції пішов розрух, оповістив усіх, що він нас від французів виправить і тоді повішає нас перед фортецею. Не вважаючи на цей наказ, кілька чоловіка утекло; за ними погналися осетини і трьох завернули, а одного вбили, що не схотів вернутися. З наказу Ашінова, його на місці застрелили. Прізвище цього бідолашного — Кривицький. Тоді Ашінов бачить, що розпочалося справжнє безладдя, анархія, одібрав зброю у всіх, крім кубанців та осетин, які були йому вірні пси, бо одержували жалування. Ці два хлопці не злякалися загроз Ашінова, а ризикнули без зброї утекти. Вони вдень продиралися через гушавину мімози, щоб стежкою ніхто не бачив. Двоє цих хлопців були інтелігентні та тендітні, подорож для них була дуже важка.

В таборі студенти Біляєв та Вороновський наказували їм, благали, щоб вони прохали коменданта французького, щоб він їх як вирятував від Ашінова. Поручик Михалапов пробував утекти вплинь, через за-току, та добратися до французької кольонії Джибуті. Він надув свою гумову подушку та з нею кинувся через протоку у воду. Його впіймали і він тепер збожеволів.

Коли переселилися з табора в фортецю Сегалло, то там утворили урочисте святкування, освятили форт, на покрівлі рівній, на фортеці збудували з намета церкву, почали будувати житла та садовити кругом фортеці виноград, що привезли з собою. Сам архімандрит Паїсій урочисто з амбону оголосив цю фортецю „Новая Москва“ і що на всі чотири сторони, на схід, захід, на південь і північ єсть руська земля, а Ашінов через кілька днів примусив усіх присягнути російському урядові.

Тут наші товариші попередні, яких ми застали в Обоку, призналися нам, які ж це були дурні вони, що мали нас за ашінівських шпигів, яких він підслав, щоб їх повбивати. Хоч вони прийняли нас, але один з них особливо був увесь час на сторожі, зате другий, турецький підданець, українець, він був безпечний, спав собі і не стерігся.

(Кінець буде)

КУТУЙ

Театр, музика та драматургія Татарстану

Початок татарського театру треба віднести до 1905 — 1906 року. Його основи закладено в народніх ігрищах та учневих літературних вечорах медресів (середня школа). Хоч перші оригінальні татарські п'єси були ще й перед 1900 роком, але театральне оформлення у вигляді вистав ці п'єси дістали аж 1905 року. З 1906 року починається стихійне зростання татарського театрального національного мистецтва по містах з татарською людністю. З 1907 року виник перший солідний татарський театр. Одна з кращих сторінок тодішнього татарського театру це так званий Сайар (пересувний театр), що організував батько татарського театру талановитий артист Абдул Калієв. Він разом з своїми учнями дав татарському театрові певну форму, утворив перші типи татарського життя, надав театрові властивих йому рис, відмінних від інших національних театрів.

Годі говорити про те, що перед революцією татарський театр не міг, так само як і український, нормально розвиватися, бо не мав, сказати б, прав громадянства. Чимало було талановитих режисерів, акторів, а проте театральне мистецтво не мало належного темпу поступу. Татарський театр за царя зазнавав потрібного пригнічення: від царизму, від татарської буржуазії, і нарешті, від мусульманського духівництва. Досить сказати, що театральні помешкання під вистави татарського театру давали тільки вдень і вимагали неодмінно кінчати їх до 6 - ї години вечора.

Цензура царського часу так само ставила чималі перешкоди. В перший період зародження татарського театру вона часто - густо не дозволяла виставляти татарські п'єси. Бувало, що татарські п'єси ставили, оголошуючи на афішах якусь п'єсу російського драматурга. Татарський театр гастролював по всіх містах з татарською людністю, але й там з зазначених причин він зазнавав серйозних ударів і провалів.

Все ж любов трудящих татар до свого театру зростала. Це було основною причиною, що театр буйно розквітнув після Жовтня, коли йому дано всі умови для цього. 1922 року для татарського театру в Казані побудували спеціальний будинок. Тимчасом організований глядач татарського театру де - далі зростав і нове помешкання стало вже замале. Театр переходить в друге, більше помешкання, де грає й досі як „Татарський Державний Академічний Театр“. Він перебуває на держбюджеті і має кошторис у 100.000 карб. на рік.

З 20 — 21 року в багатьох містах організують татарські театральні студії (Оренбург, Самара, Астрахань), а останнього часу в Казані

Тов. Кутуй один з видатних та арських драматургів нашого періоду. Його п'єси йдуть по всіх татарських те трах. Найвідоміші з них „Балдаскай“ („Своякиня“), і „Кюк Кюгяршян“ („Сизий голуб“). Недавно тов. Кутуй приїздив з групою татарських письменників до столиці України, де знайомився з українським літературним та мистецьким життям.

відкрився театральний - музичний технікум, що дає поповнення і кадри татарському театрові.

Нині сітка татарських театрів дуже зросла. Державні татарські театри є в Астрахані, Москві, Оренбурзі та інших містах. Не треба дивуватися, що татарські театри іноді перебувають поза межами Татарстану. В багатьох республіках татари мешкають компактною масою і потребують культурного обслуговування.

Я ще хочу зупинитися на одному моменті, що яскраво характеризує зростання татарського театру в Казані. Спочатку цей театр давав тільки одну виставу на тиждень. Коли глядач численніш пішов до театру — стали давати по дві вистави на тиждень і так довели аж до 5 вистав на тиждень. Нині татарський театр має ще два дні в запасі. З 5 - х вистав на тиждень, що йдуть тепер у татарському театрі, тільки одна відкрита, а чотири віддають виключно організованому пролетарському глядачеві. Мабуть незабаром в зв'язку з припливом глядача театр працюватиме цілий тиждень.

Разом з татарським театром зростала й музика. Татарська музика вперше вийшла на широке поле 905 — 906 року. Повного розквіту вона досягла після Жовтня. В Татарстані є тепер низка талановитих композиторів як ось: Саліх Сайдашев, Султан Гаваші, Х. Ібрагімов, Альмухаметов та ін. Після Жовтня створено перші татарські опери: „Санія“ (ім'я дівчини) та „Еще“ („Робітник“). Крім цього є низка музичних п'єс, музкомедій та солідних музичних творів.

Окремої опери Татарстан ще не має. Оперні вистави дає склад державного академічного театру, поповнений вокальними силами. Очевидно, наш театр піде шляхом українського, себто незабаром вилучить з себе і оперу і музкомедію, як це є нині на Україні. Слід зазначити, що татарський актор досить універсальний, бо йому доводиться грати все — від музкомедії до драми.

Тепер коротко про татарську драматургію. Передреволюційний репертуар татарського театру був виразником дрібно - буржуазних ідей. Чимало національно - буржуазних письменників, відчувши, що театр може бути доброю трибуною, почали писати п'єси. Проте іноді вони давали п'єси з яскраво виявленим класовим змістом.

Найперше місце в передреволюційній драматургії має класик татарської літератури Гарі Аскар Камал. Він перший дав сценічну народню літературну мову, висміявши буржуазію та показавши її типів на кону. Найкращі його п'єси „Нещасний Юнак“, „Перший театр“, „Банкрот“ та ін. Вони ще актуальні на сьогодні, бо в п'єсах Камала є заклик до нового життя, боротьба з старим побутом тощо. З ідеологічного погляду з передреволюційних драматургів має також перед іншими перевагу більшовик Гафура Кулахметов, що написав драму з робітничого життя „Яш Гумер“ („Молоде життя“).

Як в галузі театру й музики, так і в галузі драматургії справжнє зростання починається після Жовтня. Насамперед, серед сучасних драматургів слід згадати такого як Карим Тинчурін. Його п'єси багаті на зміст, сценічні, майстерно оброблені та мають чимало матеріалу для акторської роботи. Тинчурін нині завідувач художньої частини татарського театру. Його п'єси „ЗантарШаль“ („Блакитна шаль“), „Джилъкаксес“ („Без вітрил“), поки найкращі неперейдені іншими татарськими драматургами твори. П'єси цього драматурга йдуть по всіх республіках, де є татарська людність, а також і в перекладах.

Досить продуктивні драматурги Фатхі Бурнаш, Накі Ісамбат, Тактаж, Шариф Камал та ін. Репертуар останніх сезонів татарського

театру на 90 % складають оригінальні п'єси. Уже саме це свідчить про велике зростання татарських драматургів. З перекладних п'єс в татарському театрі йдуть „Розлам“, „Рейки гудуть“ та інш. З класичного репертуару наш театр ставив такі твори: „Гамлет“, „Отелло“, „Розбійники“, „Ревізор“ та ін.

П'єси татарських драматургів найбільше йдуть в театрах національних республік, що межують з Татарстаном (Узбекистан і Башкірія).

Щодо тематики, то в ній переважають селянські теми, що їх подають в сучасному аспекті. Чимало є п'єс з часів громадянської війни та історичних. П'єс з робітничою тематикою дуже мало, бо в Татарстані процент пролетаріату невеликий. Очевидно татарським письменникам - драматургам надалі доведеться тісно зв'язатись з Україною, щоб найдокладніше вивчати робітничий побут та давати твори з робітничою тематикою. Проте, це стосується не лише драматургів, а й усіх письменників.

З великим задоволенням мушу констатувати факт виняткового значення в житті татарського театру. Цього року на його сцені вперше піде п'єса українського драматурга. Наш татарський театр взяв до постанови п'єсу Микитенка „Диктатура“. Це буде перший драматичний твір, перекладений з української мови, що йтиме на сцені татарського театру.

Знайомлячись з станом українського театру, я переконався, що він велетенськими кроками йде вперед, і безперечно наш театр може взяти багато у нього, як і в української драматургії. Татарському театрові надзвичайно важливо використати методи театральної роботи в національних республіках, зокрема на Україні. Ніде, скажімо, немає так широко розгорнутої сітки пересувних театрів, як на Україні. Це приклад, що його варто використати і Татарстанові. Так само багато де чого можна позичити татарському театрові і в галузі організації опери, музкомедії та театру малих форм, що недавно народився на Україні, а в Татарстані напередодні народження. Взагалі ж Татарстану і Україні надалі треба налагодити найтісніший зв'язок всіма лініями й зокрема в культурно - мистецькій галузі, а особливо шляхом взаємного ознайомлення й обміну культурно - мистецькими цінностями.

Є. ХОЛОСТЕНКО

В. Н. Пальмів

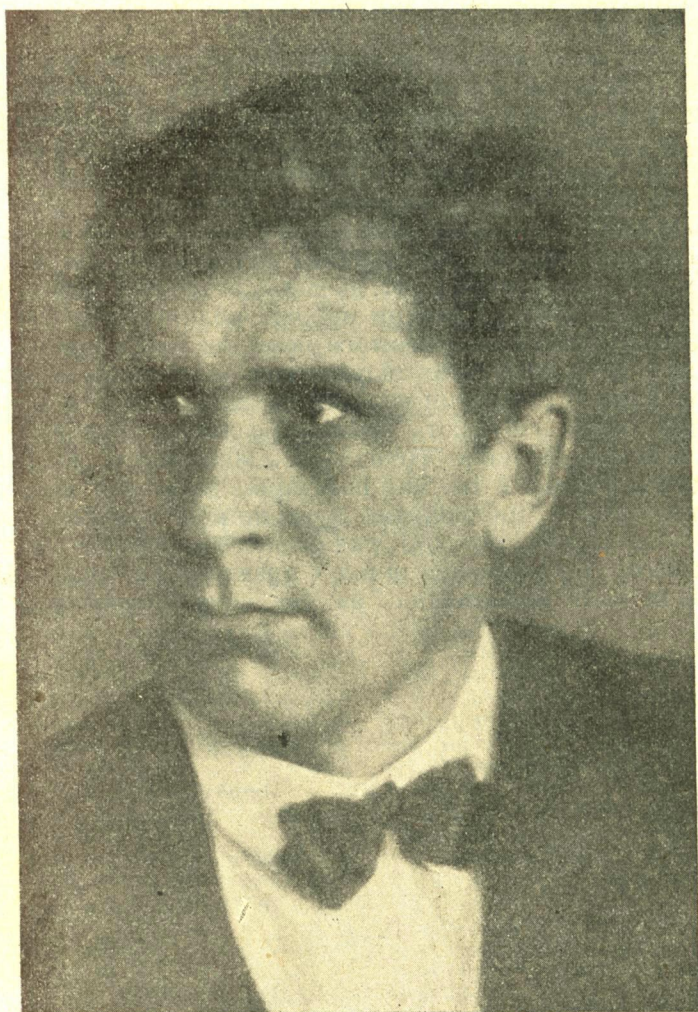
Досі ми не можемо похвалитись ще великим із кількісного, а тим більш якісного боку радянським мистецьким активом. Дуже не багато ми ще маємо художників, зокрема старшої генерації, яким наші завдання — близькі й пекучі проблеми, які тісно ідуть плече в плече з пролетарським мистецьким активом та своєю практикою наближаються поволі до велетенських завдань, що їх ставить перед мистецтвом доба соціалістичної реконструкції цілого господарчого і культурного життя Радянського Союзу. От чому почуття глибокого суму викликає нагла смерть т. Пальмова В. Н., що сталася у Києві 17 - го липня ц. р. Цю втрату ми відчуваємо тим болючіше, що саме тепер, величезні своїми масштабами проблеми висуваються і в галузі мистецько - культурної творчості. Розуміється, не можна в трьох словах висвітлити творчий шлях одного з найцікавіших і сміливого в своїх шуканнях художника, що належав до найпоступовішого, відданого справі радянського будівництва кола художників старшої генерації. Тому й відзначаємо тільки дещо. Мистецький світогляд В. Н. формувався в основному в той цікавий час, коли зусиллями російських імпресіоністів і особливо пост-імпресіоністичних течій наше малярство пішло далеко вперед. Але в своїй художньо - ідеологічній суті російські пост-імпресіоністичні течії (і імпресіоністичні) тісно були пов'язані з усією культурою великої буржуазії. Вони працювали на задоволення її духовних потреб, вони допомагали їй створити свій обмежений світ мистецтва, в якому можна було б забути жах перед революційною російською дійсністю. Цей період нам дав у Росії низку видатних митців, художників значного масштабу. Вони своєю творчістю ще не виходили з рямки буржуазної художньої практики, виконуючи соціальне замовлення певних класових груп і були учнями буржуазного мистецтва Заходу в його розвиненому та найбільш оформленому і в філософському розумінні вигляді. Пост-імпресіоністи дуже збагатили мистецтво. Вони навчали своїх сучасників бачити по - новому, вони разом з імпресіоністами відкрили світло й колір і значно сприяли новому сприйманню зовнішньої природи, міста, окремих речей. Найкращі з них завзято почали шукати певних закономірностей в своїй роботі, але обмежували себе окремими, переважно вузькими проблемами. Митці, що належали до цих груп, багато зробили для аналізу як буржуазного мистецтва так і художньої практики взагалі. Вони гостро протиставляли себе іншим групам художників, тісно зв'язаних з дрібно - буржуазним оточенням, незацеплених культурою індустріалізму. Буржуазія терпіла цих дрібно-буржуазних митців, вона притягала і використовувала їх практику для мистецького виховання мас. Вона притягала їх для ілюстрування історії „дорогої батьківщини“, для відображення героїчних подій войовничого капіталізму, ідеалізації побуту міщанства і молоді буржуазії. І нарешті, цю загальну картину доповнювали ті групи „лівих“

художників, що глибоко засвоїли високо - капіталістичну культуру, намагаючись зв'язати свою творчу практику з досягненнями розвинутого індустріалізму. Вони переконались безвихідності буржуазного мистецтва. Звідси йшло їх заперечення мистецтва загалом. Цей час дав нам низку цікавих творчих шукань і окремих майстрів з сталим уґрунтуванням своєї творчої роботи. Але В. Н. і віком і суттю своєї роботи не належав цілком до цих категорій в певній мірі обмежених митців, представників російського пост-імпресіонізму. Хоч його творчість до останнього часу ще тісно була пов'язана з традиціями буржуазного мистецтва, проте йому вдалося наблизитись великою мірою до істотних завдань нашої мистецької сучасності і дати речі з значним внутрішнім напруженням. Тут приклад того, як художник, що вийшов з буржуазно - художньої культури, коли він не поверхово, а серйозно, з внутрішнім відчуттям, підходить до сучасності, може дати сильні й позитивні речі.

Не дуже давно працюючи на Україні, цей повний ще енергії і ініціативи та глибоких творчих задумів мистець блискуче вже встиг себе виявити на наших всеукраїнських виставках, де завжди його твори займали одне з визначних місць. Особливості його творчої практики, його відверта безкомпромісова боротьба за свої мистецькі переконання, за нове мистецтво, що своєю формою відповідало б новим завданням, сприяли утворенню цінного для молодого українського радянського образотворчого мистецтва — жвавого руху шукань, примушуючи замислюватись над цими проблемами перш за все молоді радянські сили. В. Н. був широко відомий не тільки в межах Радянського Союзу. Знали його також і на Заході і на далекому Сході (Япанія) з його блискучими кольористичними композиційними творами. Але він мав ще одну особливість, і саме вона дала йому можливість за якісь 4 роки його активної діяльності на ниві українського рад. мистецтва тісно ввійти в цілий процес його творення, не поверхово до нього пристосовуючись, а зв'язуючи свою творчу роботу і діяльність міцними вузлами з цілим українським культурним процесом та його активно - діючими силами.

Його праці, без ідеологічної фальші і робленості, щирі в своїх творчих виявах, ставили його останніми часами в перші лави поступовіших митців старшої генерації наших художників. Розуміється, шлях В. Н. був досить строкатий, не без зривів. Але ця сама його щира відданість нашому будівництву і напружена щира робота, як він її розумів, його ставлення до молодших товаришів, робили з нього одного з найцінніших сучасних митців, здатних ще багато допомогти і зробити на шляху творення радянського мистецтва.

В. Н. свою творчу діяльність щільно пов'язував з цілим нашим організованим мистецьким рухом, бувши і в цій лінії його активним діячем. Ще 1927 р. він бере участь в організації першого об'єднання укр. мистецьких сил — асоціації революційного мистецтва України, належить до складу її керуючих органів і працює над організацією її першої виставки в Києві (грудень 1926 р.). Далі переходить в об'єднання сучасних митців, але не тільки не пориває, а останніми часами зміцнює свої зв'язки з цілим нашим культурно - мистецьким активом. У В. Н. ми загубили одного з найталановитіших митців, що всього за декілька днів до смерті, з властивою йому захопленістю, виступав на всеукраїнській виставці НКО, на диспуті, закликаючи до дальшого широкого наступу на культурно - мистецькому фронті, і дуже чутливого і авторитетного педагога, діяльність якого вже позначилась

В. Н. ПАЛЬМІВ

і в цій галузі за час його роботи професором малярства в Київському Художньому Інституті. Його ширість і уміння знайти спільну мову з радянським молодняком здобули йому широкий авторитет і ті особливі стосунки старшого учителя з учнями, що бувають лише за їх певної істотної близькості.

Віктор Нікандрович, дуже чутливий взагалі, на якому легко позначались впливи оточення, що він в ньому перебував, особливо останніми часами переживав позитивний певний зламний період. Не останню роль в цьому відіграла подорож його в складі художньої делегації, що виїздила разом з представниками УАН та київського пролетаріату на свята культшефства до Сталіна, і 3 - річчя українізації „Комуніста“. Авторів цих рядків довелося ще в дорозі спостерігати позитивні впливи, що стались під безпосереднім враженням цієї подорожі і запалювали В. Н. до дальшої творчої роботи й бажання віддати весь свій досвід і знання молодій радянській зміні ¹⁾).

Обірвалося життя талановитого революційного митця, ще в повному розквіті своїх визначних творчих сил, ініціативи, нових прагнень та завдань. Тому й смерть ця не може не залишити почуття глибокого суму. Тепер, коли набувають перших реальних перспектив видання окремих монографій, коли група з М. Макаренка, М. Новицького, Ф. Ернста, А. Середи й ін. має незабаром дати цілу низку монографій ²⁾), в тім числі і про молодих художників - графіків, що їх роль й вага в процесі розвитку укр. радянського мистецтва ще дуже малі, треба подумати, щоб творчий шлях і практика та спадщина т. Пальмова найшли собі висвітлення, на яке вони заслуговують.

¹⁾ Це виразно відчуваєш нині, коли ще раз згадаєш ці довгі розмови, що точились між нами в вагоні, коли ми, стомлені, вертались до Кисва. В. Н., вже хворий, але з властивим йому запалом і темпераментом, переказував тут вої враження від цієї неза утньої для нього зустрічі з робітництвом Донбасу.

²⁾ Див. Літер. газету за 1 серпня ц. р.

Хроніка

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

✱ Татарські пролетарські письменники в Харкові. 10 вересня Харків відвідала делегація пролетарських письменників Татарської республіки. Делегація зазнайомилась з культурно-економічними надбаннями УСРР та нав'язала стосунки з українськими літературними організаціями. До складу делегації увійшли Гумер - Галев, голова асоціації пролетарських письменників Татарстану, поети: Такташ, Фахті, Кутуй, Шариф, Камала, драматург — Карім Тенчурін, журналісти - письменники: Закір - Галі, Каві - Нажмі — редактор газети „Кзіл - армієць“, Рубінштейн — редактор газети „Червона Тата-

рія“, Бімей — редактор „Кіпаш“, гуморист Рамесв, селянський письменник Галі та молоді письменники Газіс, Деле та Мірзай Емір.

Делегація одвідала Астрахань, Тифліс, Батум, Махач - Кале та Симферополь.

У Харкові делегацію зустріли на станції представники літературних організацій „ВУСПП'у, Молодіяка та Нової Генерації, представники НКО, Міськради, татарських культурних закладів і столичної преси.

Ввечері того ж дня в Будинку літератури ім. Блакитного відбулася товариська зустріч з українськими пролетарськими і радянськими письменниками.

НАШІ ПИСЬМЕННИКИ ЗА РОБОТОЮ

— Кость Котко здав до друку дві нові книжки. У в-ві „Пролетарій“ друкуватиметься збірка „Останній полон“ з речей, присвячених головно громадянській війні на Україні. „Книгоспілка“ друкує збірку „Щоденник кількох міст“; половину збірки складають найцікавіші нариси з книжки „Сонце поза мінаретами“, а решта — нові гуморески й нариси з другої подорожі автора по Туреччині.

— Терещенко Микола виготовував до друку драматичну поему „Париж і Версаль“ і на цю ж тему здав до ВУФКУ сценарія.

— Забіла Наталя виготовує і здала до друку нову збірку поезій.

— Любченко Аркадій видав накладом ДВУ збірку новель і повістей під загальною назвою „Вона“. Окремі речі, вміщені в цій збірці, вже були надруковані по різних періодичних органах, але тут їх зібрано за одним загальним принципом; всі вони мають героями жінку; назви їх:

„Вертеп“, „Образ“, „Оповідання про втечу“, „Via dolorosa“, „Хінська новеля“ і „Два листи“.

Поезії П. Тичини. У виданні ДВУ вийшов том поезій Павла Тичини. У томі — попередні збірки „Плуг“, „Соняшні кларнети“, „Вітер з України“ і кілька нових поезій.

— Нова повість Петра Панча. Вийшла і продається по книгарнях — нова повість Петра Панча „Білий вовк“. Повість добре видана накладом в-та „Український Робітник“.

— Архів письменниці О. Романової. Київська філія Інституту Т. Шевченка придбала архів української письменниці Одарки Романової. В архіві є рукописи поезій та оповідань, кілька листів, автобіографія письменниці, спогади про неї її дочки, а також рукописи ще ніде не друкованих творів, що дають цікавий матеріал до характеристики літературного руху останніх десятиліть минулого століття.

ПО ВИДАВНИЦТВАХ

— Видавництво „Укр. робітник“ умовилося з російськими письменниками Нікіфоровим та Серафимовичем про друкування їхніх останніх творів („Боротьба“ Серафимовича та „Бунт“ — Нікіфорова), в серії „Романи і повісті“.

Останніми часами попит на деякі видання видавництва так побільшився, що їх, доводиться випускати другим і третім тира-

жами. Найбільший успіх мають дешеві книжки, серед них твори Коцюбинського, Косинки, Головка, П. Панча, Винниченка, Шевченка.

До кінця року в серії „Романи і повісті“ вийдуть: пригодницький роман О. Слісаренка, друга частина роману Ледянка „На горі“, роман з життя Донбасу Юре-занського і роман одного з українських

клясиків. Незабаром видавництво випустить серію книжок для малописьменних. Видавництво гадає дати цю серію за найприступнішу ціну — не дорожче від трьох копійок аркуш.

— Видавництво „Культура“. Видавництво „Культура“ (Держ. тресту „Київ - Друк“) досі було універсальним, але далі видаватиме виключно дитячу літературу. Основний вид видань буде дошкільна багатobarвна література: книжки - картинки. Їх видаватимуть двома мовами — українською та російською.

Крім книжки - картинки „Культура“ має видавати безтекстові книжки з малюнками, а також книжки — іграшки. Перша серія цих останніх, під назвою „Кіно“ незабаром вийде. Поруч із дошкільною літературою, видавництво випускатиме і літературу для дітей шкільного віку, а також дитячі забавки, кубики тощо.

Ціни на всю продукцію зменшені.

* П'ятирічний ювілей „Західньої України“. Восени літорганізація „Західня Україна“ святкує свій п'ятирічний ювілей. До нього організація випускає спеціальне число свого альманаху.

* „Треба прочитати“. В зв'язку з потребами масових бібліотек Українська книжкова палата почала видавати рекомен-

даційно - бібліографічний журнал „Треба прочитати“. Журнал має форму блоккартного каталогу й містить на окремих картках критичні анотації на найкращі українські книжки з поточної книжкової продукції. Виходить він у трьох серіях, пристосованих до бібліотек міських, сільських та дитячих. Редактори — М. Годкевич та І. Кулик. До участі в складанні критичних анотацій запрошено наукових робітників відповідних фахів, для кожного письменства — переважно наукових працівників Інституту Шевченка.

* Роман мовою есперанто. Письменник Ілля Ізгур написав мовою есперанто революційний роман „В ім'я життя“. Роман цей мав великий успіх і перекладений майже на всі європейські мови. В європейських та американських революційних органах уміщено прихильні рецензії, що відзначають цікавий зміст роману, витриманість революційної ідеології і художність мови. Англійська критика вважає, що ця книга є безумовний доказ сили інтернаціональної мови. На жаль твор Ізгура ще не перекладений українською мовою, хоч автор живе на Україні, в Кременчуці. Він відомий громадський і революційний діяч, походженням робітник, має звання „героя праці“.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

* Фонд на придбання речей мистецтва. На цей рік асигновано в розпорядження Укрнауки 10 тис. крб. Утворюється фонд, на який буде провадитись купівля речей мистецтва, музеїв, картин, пам'яток старовини, бібліотек тощо.

Певну суму з цього асигнування передбачається витратити на придбання від приватних громадян малюнків, листів та книжок з автографами Т. Г. Шевченка. Ці речі будуть надіслані до інституту ім. Шевченка.

* Монографії про українських графіків. Українське бібліографічне т-во в Києві розпочало видавати накладом ДВУ серії монографій про видатних українських графіків з найдавніших часів до наших днів. Головне завдання цих видань — популяризувати в доступній формі українське графічне мистецтво серед ширших кол читачів. Розміром своїм кожна книжка має бути до 2 друк. аркушів, з яких один аркуш тексту, а другий ілюстрацій. Протягом 1929 — 1930 р.р. мають вийти в світ перші п'ятнадцять монографій з цієї серії: 1. Січинського про перших українських ксилографів, 2) С. Макаренка про І. Широго, 3) П. Попова про І. Левицького, 4) О. Новицького про офорти Т. Шевченка, 5) С. Таранушенка про В. Кричевського, 6) А. Середи про Н. Алексєва, 7) В. Охочинського про А. Страхова, 8) М. Макаренка про С. Налепиську-Бойчук, 9) Ф. Ерста про О. Кравченка, 10) В. Седяра про

І. Падалку, 11) В. [Січинського про В. Касіяна, 12) А. Тарана про І. Плещинського, 13) А. Тарана про О. Усачова, 14) В. Седяра про О. Довгаля; Крім того буде надруковано брошуру А. Середи про техніку графічного мистецтва.

* Виставка художників самоуків. На початку вересня у Києві відкрилася виставка художників - самоуків що її зорганізувала асоціація філателістів. Оформлення виставки зроблено не досить уважно і зовнішній вигляд її через це значно губиться. Але загалом вона створює глибоке враження. Про це зокрема свідчить особливий інтерес робітників, що в великому числі приходять на виставку.

Серед інших особливу увагу звертають на себе такі роботи:

Портрет — Паламар, Шахманцев, Янкевич. Графіка — Корончук. Плакат — Розенберг і Чеповський. Надзвичайно багаті, цікаві кольором акварелі і панно Шелева, Янєвіча, Верді т. інш.

Більшість картин у реалістичному стилі, але зустрічаємо також символіку, кубізм, експресіонізм.

Така ж сама виставка була улаштована і в Харкові.

* Мистецтво в побуті. Київська картинна галерея провадить тепер підготовчу роботу до організації виставки „Мистецтво в побуті“.

Ця виставка має на меті показати рівень мистецьких смаків робітників і селян. На

виставці будуть — малюнки, скульптура, різьба й посуд.

* Музей мистецтва при ВУАН. Відбулася нарада працівників музею мистецтва при ВУАН. Ухвалено поширити музей організацією нового відділу — західноєвропейського мистецтва.

Одночасно ухвалено посилити в музеї відділ мистецтва Сходу.

* Праці К. Трутовського. Відомий український художник К. О. Трутовський за життя користувався великою популярністю, та тільки невелика частина його картин попала до музеїв. Проти збірок інших музеїв мабуть винятково цінна збірка творів Трутовського у Всеукраїнським Історичним Музеї ім. Шевченка — 14 картин олією й 152 рисунки аквареллю, олівцем і пером повно виявляють тематику художника та своєрідну маніру його. Останніми часами ця збірка поповнилася ще кількома цікавими і цінними творами. Серед них треба відзначити альбом з зарисовками краєвидів Києва й ескізами прочан коло кийської лаври. Між рисунками на окремих аркушах етюди й варіанти до картин зі збірки Музею чи до таких відомих, як „Масниця“, „Хворий і сліпа мати“ (Севаст. карт. гал.), „Хоровод в курській губ.“ (Третьяк. гал.), що за неї художник отримав звання академіка й ін. Цікаві також кілька ранніх робіт і кілька рисунків, зв'язаних з життям самого художника, нарешті деякі надзвичайно характерні для Трутовського сюжети з виразним громадським ухилом, — такі „Пани й робітники в полі“, „Сільське начальство відвідує школу“, тощо. Властивим художникові гумором відзначено сцену „Мати виганяє парубка“, „Гарбуз“ та інші. Окремо треба зазначити низку рисунків — ілюстрацій до літературних творів — до байки Крилова „Петух і жемчужное зерно“, до „Обрыва“ Гончарова — „Марфинька годує птахів“, дві ілюстрації до Лермонтовської „Казначейші“ й „Козачої колицької пісні“, сюжет останньої — українізований. Варіант ілю-

страції до „Полтави“ Пушкіна — зустріч божевільної Марії з Мазепою далеко кращий, ніж ілюстрація на цей самий сюжет, видана в „Северном Сиянии“ Генкеля. Варіант виданої в альбомі Голяшкіна ілюстрації до „Страшної помсти“ Гоголя й три рисунки до „Гайдамаків“ Шевченка — цінні, як ілюстрації на українські сюжети, до яких художник з охотою звертався. Крім рисунків, до музею передано ще три етюди олією, кілька літографій, серед них дуже рідка ілюстрація до „Бахчисарайського фонтана“ Пушкіна, нарешті, кілька фотографій з картин Трутовського, які дають багатий допоміжний матеріал для студіювання творчості художника.

* Виставка в міському музеї Амстердама. В міському музеї Амстердама під проводом Голяндського Союзу Нової Росії відкрита виставка графічного й книжкового мистецтва Радянського Союзу. В своїй промові голова відзначив, що ця виставка не може дати повного огляду досягнень в цій галузі на сьогодні. Справжній „огляд“ товариство, що працює з обмеженими коштами, сподівається подати в майбутньому сезоні.

Що ж до графічного мистецтва, то воно подано не погано в тих нечисленних речах, які були надруковані в цій галузі перед революцією. Наслідки, що свідчать про нові напрямки, не такі значні, щоб можна було зробити з них певні висновки чи використати їх досвід.

Найкраще показана українська графіка.

* Світовий конгрес у справі реклами. В середині серпня у Берліні відбувся міжнародний конгрес у справі реклами. Конгрес скликано з нагоди 25-річчя існування світового рекламного об'єднання. В конгресі взяли участь кілька тисяч фахівців реклами понад 20 країн. Він охопив усі галузі пропаганди: газетну рекламу, світляну рекламу, плякати, афіші на комуністичних засобах, пропаганду через радіо, грамофон та інші.

ТЕАТР І МУЗИКА

* В харківській державній опері. В першому циклі опера дасть три нових речі — балет Оранського „Футболіст“ в поставленні Форрегера, оформлення А. Петрицького, „Борис Годунов“ — постава Форрегера, оформлення А. Петрицького, українську оперу Вахнянина „Купало“ — уперше — постава Каргальського, оформлення А. Петрицького.

В другому циклі підуть такі прем'єри: нова оригінальна опера Лятошинського „Золотий Обруч“, написана на сюжет повісті І. Франка „Захар Беркут“ за лібретом драматурга Я. Мамонтова; новий український балет М. Вериківського „Весняна Казка“, опера „Машиніст Гопкінс“ Макса Бранта. Із старого репертуару йдуть опери

„Аїда“, „Кармен“, „Турандот“, „Русалка“, „Винова Краля“, „Долина“, „Тарас Бульба“.

Під проводом режисера Форрегера працюватиме при опері балетна та експериментальна оперна студія.

* Театр „Березіль“. Першою прем'єрою після відкриття можливо під п'єса Цимбала „Заповіт пана Ралка“. В портфелі театру — нові п'єси М. Куліша „Патетична соната“ й „Зона“ (перероблена), а також „Диктатура“ І. Микитенка, що вже виставляється у Києві, Одесі, Дніпропетровському з великим успіхом.

Вдругий половині сезону підє одна з нових перекладних п'єс. Шовітвірка в театрі йтиме нове злободенне рев'ю, що неділі їтимуть ранкові вистави класичних п'єс. З торішніх

постав підуть окрім „Малахія“ та „Мини Мазайла“, „Змова Фієско“ та „Сава Чалий“.

* Червонозаводський театр. Художній керівник театру — Василько, на чергового режисера запрошено Кліщевца, Смірнова та Тягна. Постійним художником у театрі буде Маткевич. Є думка запросити на окремі вистави художників Хвостова та Шкляєва.

В репертуарі театру нова п'єса І. Микитенка — „Диктатура“, що нею вдало відкрито сезон, Корнійчука — „Камінний острів“ Я. Мамонтова — „На камені горить“, Первомайського — „Комольці“, Хоткевича — „Слово о полку Ігоревім“. Кіршона — „Місто вітрів“.

При театрі передбачається організувати гурток робкорів-рецензентів для освітлювання життя театру та окремих вистав по заводських стінних газетах.

* Композитор К. Богуславський здав ДВУ для видруккування дитячу оперу „Козак Андрійко“ (текст Тополі). Недавно композитор відсвяткував у Чугуївських таборах 10-ти роковини своєї музичної діяльності. Червоноармійці, що для них композитор написав кілька десятків маршів і пісень, тепло вітали композитора. К. Богуславський одержав запрошення з Москви стати за директора української капелі та української драматичної студії, організованої в Москві.

* Робота музсектора ДВУ. В зв'язку з поширенням попитом на українську музичну творчість, а також з поширенням технічної бази нотодруку, музсектор ДВУ почав останніми роками видавати твори для всіх галузей культосвітньої роботи. Окремі серії присвячені для клубів, шкіл, естради, для духових оркестрів, для оркестрів народних інструментів тощо. Тепер Музсектор почав видавати повні збірки творів українських класиків. Протягом п'яти років мають вийти повні збірки творів: Лисенка, Стеценка, Степового, Крижанківського, Демущького, Леонтовича і т. інш. Редагування доручено визначним музичним діячам.

Музсектор налагодив найтісніший зв'язок з видавництвами поза межами УСРР для поширення українських музичних видань. Вони полекшуються тим, що всі музичні видання ДВУ мають, крім українського тексту, ще підтекстовки кількома іншими мовами в тому числі і російською.

* Композитор Юлій Мейтус закінчив другу сюїту для симфонічної оркестри „На Дніпрельстані“. Сюїта складається з 6 частин, що характеризують окремі моменти в історії Дніпра. В перших трьох частинах автор дає колишнє обличчя Дніпра, а в інших трьох індустріалізацію Дніпра. Сюїту виконають на одному з перших симфонічних концертів Укрфіла в м. Харкові.

* Підсумки гастрольної подорожі театру ім. Франка. Під час своєї подорожі театр відвідав Харків, Суми й Дніпропетровське. Всюди театрові

влаштовували урочисті зустрічі. В Сумах робітники припинили роботу о 3-й годині, щоб зустріти театр ім. Франка. В Дніпропетровському театрі зустріло кілька тисяч комсомольців і провели його церемоніальним маршем через усе місто. Мітинг біля театру тривав до 12 год. ночі.

Протягом цієї подорожі театр дав 90 вистав — 40 з них припадають на Дніпропетровське. Через усі вистави пройшло близько 50.000 організованих глядачів. Подорож пройшла під знаком пропаганди не тільки театральної, але й всієї української культури взагалі. Так франківці робили доповіді про місяць української культури та про театральну культуру зокрема.

Гастролі мали добрі матеріяльні наслідки. Найвидатніші моменти гастрольної подорожі знято для кіна.

* Десятиліття театру ім. Франка. Цієї зими ми нає 10 літ, відколи заснувався і почав працювати театр ім. Франка. У Києві урочисто святкуватимуть цей ювілей.

* Другий театр ім. Франка на Правобережжі. Вінницький ОВК передав театрові ім. Франка міський театр для експлуатації протягом року і дає труп: 25.000 крб. дотації. Театр ім. Франка має заснувати в Вінниці другий театр того ж імені. Цей театр обслуговуватиме Правобережжя.

* Зв'язок українських і російських театрів. Під час своєї подорожі театр ім. Франка налагодив цільний зв'язок з ленінградським театром робітничої молоді. Протягом усього сезону обидва театри мінятимуться п'єсами.

* ТрОМ. Цього року київський театр робітничої молоді стає на цілком нову платформу в своїй роботі. Театр не матиме постійного колективу й усталеного репертуару. Робочий матеріял для театру готуватиме театральна майстерня, вкомплектована з комсомольської молоді. У процесі роботи творитиметься й репертуар ТРОМ'у.

* Капеля кобзарів у Москві. Ще кілька років тому капеля кобзарів почала виносити свої досягнення за межі Києва та УСРР. Продемонструвавши українську народну та сучасну революційну пісню майже по всій периферії СРСР, як ось БСРР, АМСРР, Кавказ і нарешті Надволля, Урал та Далекий Схід, капеля понесла свої досягнення до центру та в саму гущу фабричного пролетаріату. Усі концерти останньої подорожі слухала тільки організована робітничая аудиторія. Концерти відбулися частково в Москві, в парку „Культура і оддых“, частково на текстильних фабриках. Газети відзначали велике художнє значення цих концертів.

* Музичне життя Кременчуцької округи.

— Квартет ім. Лисенка. В червні до Кременчука приїздив харківський квартет Укрфілу ім. Лисенка, який обслуговував робітничі клуби й мав великий успіх.

— Кременчуцька держкапеля ім. Лисенка протягом півріччя січень-червень перевела 28 концертів в м. Кременчуці, Крюкові з виїздами на село.

Капеля набуває великого авторитету серед суспільства. Правда, капеля за останній рік провела реорганізацію і замість 70 — 80 чол. встановила доброякісний штат в 40 чол. і з художнього боку має великі досягнення.

В червні капеля виїздила до Полтави для спільного з полтавською капелею виступу в робітничому клубі залізничників та міському театрі.

КІНО

* Столиця України на екрані. До Харкова приїздила з Києва кіно-експедиція групи Дальського, що зняла фільм під назвою „Столиця України“. Знято будинок ВУЦВК, будинок держпрому, письменників, кадри робітничого побуту тощо.

* Експедиція ВУФКУ на „Зелений Клин“. Разом з Переселенським Відділом НКЗС ВУФКУ відряджає експедицію на „Зелений Клин“, щоб зняти побут і господарство українських переселенців на Далекому Сході.

* Тонове кіно в РСФРР. Совкіно провадить інтенсивну підготовчу роботу до виробу та демонстрації тонових фільмів. Ленінградська кіно-фабрика почала будувати спеціальне ательє для тонових фільмів і завела до пляну низку тонових фільмів (напр. „Города и годы“ за відомим романом Федіна).

* „Останній Лоцман“. Наприкінці серпня повернулася з Дніпрелестану група реж. А. Кордюка, що знімала сплави на порогах. Група тричі проїжджала пороги

* Україська музика в Німеччині. Перебування головного диригента нашої опери заслуженого артиста республіки Арнольда Маргуляна за кордоном, його розмови про досягнення молодих композиторів України викликали великий інтерес у музичних колах Берліну.

Укрфільм дістав через представництво Центр-посередобмису (в Берліні) повідомлення про запрошення А. Маргуляна (в грудні) на ряд концертів (Берлін, Франкфурт, Кельн), в програму яких увійдуть твори українських композиторів.

плотами та човнами, знято також загальні моменти роботи на Дніпрелестані. Фільм покаже вплив знищення порогів, а з ними й лоцманського ремесла на диференціацію села. Головну роль старого лоцмана Ковбана гратиме корифей українського театру — артист Микола Карпович Садовський. Молодих лоцманів гратимуть артисти: М. Братерський та І. Козельський. Оператор К. Рона.

* „Долина чудес“. Антирелігійний фільм з цією назвою побудований на подіях 1923 — 24 року на Поділлі, за сценарієм А. Рутера. Ставить режисер Я. Печорик. Сценарій зачитано перед колективом Управи південно-західних залізниць у Києві. Авдиторія ухвалила сценарій.

* Найближчими днями на київській кіно-фабриці почали постави: „Зернові фабрики“ — ставить Г. Олександров, „Машино-тракторні станції“ В. Цейтлін, „Торф“ — П. Горбенко. Підготовлюють тему „Сільсько-господарське машинобудівництво на Україні“.

НАУКОВА ХРОНІКА

* Ленінові твори мовами народів СРСР. Видання Ленінових творів і популярних брошур про Леніна і ленінізм мовами народів СРСР Центрвидав почав наприкінці 1925 року. Видано вибрані Ленінові твори і тематичні збірники декількома найпередовішими і літературно-багатими мовами, а рештою мов видається популярні брошури про Леніна і ленінізм.

Найповніше видано ленінську літературу польською мовою.

На другому місці стоїть єврейська мова, якою випущено 6 томів (із 8) вибраних Ленінових творів, 3 тематичні збірники і 8 окремих книжок.

Літературу про Леніна і ленінізм видано такими мовами, як ойратська, осетинська, карачаївська, інгушська та інш. 1929 року вперше буде надрукована популярна брошура про Леніна хінською мовою.

* Довідники для бібліотек і в. Культвідділ ВУРПС із ближчою уча-

стю тов. Коряка, проф. Грузинського та Машкіна береться до видання спеціальних довідників для бібліотек і робітників-читачів. Мета такого довідника — ознайомити широкі робітничі маси з питаннями сучасної української літератури.

Довідник розраховано на 24 випуски. Усю роботу над виданням довідника погоджено з діяльністю кабінету української літератури при інституті ім. Шевченка.

Перший випуск, присвячений політиці партії в художній літературі, вийшов за редакцією тов. Коряка.

* Бюджет ВУАН. Президія Української науки затвердила бюджет Всеукраїнської Академії Наук на 1929 — 30 рік у сумі 1.580.140 крб. 53 коп.

* Збірник „Степова Україна“. Історичний відділ ВУАН видав збірник, що містить матеріали суспільного й літературного життя степової України XIX — XX в.

* Часопис „Українське слово“ з постанови І-го відділу ВУАН сконструювалася останнього часу „Комісія нормативної граматики української мови“. З жовтня місяця поточного року ця комісія розпочинає видавати часопис „Українське слово“.

* Будинок преси в Києві. У Києві робітники преси і письменники розпочали організацію будинку преси. ВУК друкарів так ВУБ секції преси переказали для цього 3500 крб. Приміщення для будинку буде в колишньому клубі київської колегії оборонців на вул. Карла Маркса. Організаційна комісія провадить запис членів. Будинок в пляні роботи має також роботу серед робкорів та членів робітничих літературних гуртків.

* Збирання українського етнографічного матеріалу. До Києва прибув німецький народний вчитель Ганс Ремер, що збирає по Україні народні побутові пісні. Він зібрав уже близько 600 пісень. Весь цей матеріал він видасть окремою збіркою.

* Новий відділ у музеї революції. У вересні в Музеї Революції у Києві відкрився новий відділ — „Тюрма, каторга й заслання“. Відділ має дуже багато матеріалів, зокрема про київські в'язниці.

* Розкопи скитських могил. В районі Нікополя є дуже багато скитських могил. Тут, як каже Геродот, жили царські скити, тимчасом, як скити — хлібороби жили вдовж долини Дніпра й Богу. Розкопи нікопільських могил завжди дають багатий археологічний матеріал. Вивчення цього матеріалу дає змогу ознайомитися з життям народів, що кочували по наддніпрянських степах.

1864 р., наприклад, розкопи знаменитої „Чортмицької могили“ збагатили науку на надзвичайно цінний вклад. Тут, як відомо,

знайдена знаменита „Нікопільська“ ваза з вирізьбленими рисунками, що змальовували життя скитів. Ці рисунки — єдині в світі, що дають ілюстративний матеріал про життя й побут скитів.

15-го червня ц. р. директор нікопільського музею тов. Волошин вкупі з уповноваженим у справі охорони пам'яток старовини т. Карановим зробили розкопи скитської могили в передмісті Нікополя — Лапиці, при чому розкопували могили учні художньої школи.

Розкопи дали дуже цікаві наслідки.

Посередині могили знайшли кістяк скита, а в горішніх шарах могили ще три інших кістяки.

Коло кістяків лежали уламки й черепки домашнього скарбу.

Всі знайдені підчас розкопів речі і кістяки переходять до нікопільському музею.

* Цінна знахідка. Кам'янець-подільський історично-археологічний музей збагатився на нову, надзвичайно інтересну знахідку — кам'яну труну неолітичної епохи, що являє величезну цінність для археологів і антропологів. Труну знайшли в селі Кульчівцях на Кам'янецьчині.

Труна обкладена грубими плитами сарматського вапняку. У труні був череп людини, коло нього шліхована сокира, а посередині труни горщики, черепки, посуд, тощо. Цінна знахідка — кусок черепка посуду з типом для трипільської культури орнаментом.

* Розкопи в Усатові. У районі Усатова (біля Одеси) провадиться археологічні розкопи. Керує ними проф. Болотенко. Перші дні робіт показали, що крім раніш відкритого висіченого в скелі коридору, були також і інші, що належать до другого тисячоліття до нашої ери. Найближчими днями почнуться розкопи двох нових курганів.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КИЄВА

Одним з помітних фактів культурного життя радянської громадськості Києва на початку осені цього року були одвідини польської робітничої делегації на чолі з т. Ланцуцьким. Шанували делегацію й Академія Наук і польський робітничий клуб, і робітничі організації підприємств.

Особливого значення набрала зустріч делегації в Академії Наук. Президента академії зустрів делегацію з червоними квітами, як емблемою революційної перемоги. У вітальний промові президент відзначив, що великі здобутки на полі української науки набуті через радянську владу, яка пильно дбає за розвиток української культури. Академія щільно зв'язана з робітництвом та взагалі з пролетарською громадськістю. В кабінеті президента делегація ознайомилася з відомим вже наказом Академії від

сталінських робітників. Т. Ланцуцький зажадав перекласти його на польську мову.

Відповідаючи президентові, т. Ланцуцький відзначив, що польські робітники наочно впевнилися в тому, як широко розвивається українська культура і служить на користь робітництву й селянству. Прощаючись з делегацією, президент сказав: „Ми гадаємо, що проводячи науку в маси, ми цим зміцнюємо міжнародно пролетарську солідарність“.

Ділячись враженнями з польським робітництвом в польському клубі, т. Ланцуцький відзначив велике пригноблення робітництва в Польщі й зраду ППС разом з Пільсудським. Але нема такої сили, щоб придушила комунізм. Буржуазія хоче напасти на Радсоюз. Нехай спробує! Робітники польські й селяни візьмуть багнети й скерують їх

на власну буржуазію, щоб збудувати Польську Соц. Рад. Республіку.

На фронті театральному на початку осені повний затишок. Літні випадкові гастрольні виступи закінчилися, не давши чогось виразного в ділянці розвитку музично-театральної культури. Останнього часу гастролював у цирку відомий бас Цесевич, але такі виступи ніяк не можна вважати за першорядне явище в музичному „житті“, як висловлювалася прихильна критика.

Кажучи про оцей тимчасовий затишок у музично-театральному житті, мусимо відзначити пильний інтерес пролетарської громадськості до налагодження цієї ділянки й наближення її до пролетарських мас. Особливо це відноситься до опери, хоч побіжно виривають питання й про інші ділянки сценічного мистецтва. Коло опери вже давно скупчується увага радянської суспільності, щоб оздоровити її, оживити, надати українського характеру, наблизити до робітничих мас.

З того приводу появилось вже кілька фельєтонів у пресі, викриваючи різні недолатності й застарілі методи роботи. З того приводу організовано навіть спеціальну комісію з забезпеченням представництва громадським організаціям. Ця комісія розглядає всі справи опери, щоб вияснити дійсний стан цього поважного культурного закладу. Поруч з тим відбуваються наради при культвідділі ОРПС, де обмірковується зі всіх боків художній бік справи в опері та зв'язок, її з робітничим глядачем. Виявлено, що художні ради мляво працювали, а в деяких театрах і зовсім не скликалися. Адміністрація театрів бюрократично ставилася до художніх рад. Отже вирішено, що художні ради повинні сказати перше слово про ту чи ту виставу. В художніх радах повинні бути представники профспілок.

Разом з тим поставлено практично питання, про наближення опери до робітничого глядача. Виникало питання, що на провінції київські театри під час гастролів відвідували підприємства, а в Києві цього вони не роблять. Між іншим теато Меєрхольда,

перебуваючи на гастролях у Києві, такі виїзди на підприємства переводив. Це стає за приклад і для місцевих театральних колективів.

Всі попередні хиби зважено й вирішено поставити театри на нові рейки. Це дає таку перспективу, що на підприємствах будемо мати хоч в рідко-годи добрий оперсвий спів, виступи добрих драматичних артистів, а не халтуру, як це було до цього часу.

Всі описані заходи коло правильного налагодження театального життя й в першу чергу оперової справи показують на те, що в київському громадянстві існують значні музичні імпульси. Музична культура Києва позначається кожного разу в різних ділянках. Бачимо не тільки заходи радянської громадськості коло справ опери. Піднесено серед громадянства думку заснувати при Всенародній бібліотеці ВУАН окремий відділ, як особну музичну бібліотеку. Матеріалу на таку бібліотеку назбирається досить навіть у самому Києві, а як до того ще додати все те, що перебуває в Москві та Ленінграді чи в інших місцях за межами України, то складеться таки поважна збірка. Тут мусіла б знайти місце музична література, ноти, народні інструменти тощо. Все це розкидано по різних установах Києва й губиться, а як зібрати все це в одне місце, складеться щось солідне й матиме велику культурну вагу.

Разом з тим підтримується й ще одна думка — про організацію постійної державної симфонічної оркестри, яка протягом зимового сезону могла б виконувати старий та новий репертуар і задовольняти культурні потреби радянської громадськості. Дані на таку оркестру Київ має. В Києві перебуває постійно чимала кількість українських композиторів, що виявляють значну плодovitість. Музичний інститут ім. Лисенка виготовляє молоді кадри виконавців. Все це говорить за те, що подібна оркестра матиме для себе завжди культурну роботу й виправдуватиме своє існування.

Л. Гайка

ЗА МЕЖАМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Р. С. Ф. Р. Р.

* Письменники на фронті соціалістичного змагання. Наприкінці серпня повернулася з своєї першої майже 3-х місячної подорожі на Урал перша музична бригада письменників: В. Казин, В. Луговський, К. Минаєв, С. Громан. Письменники дослідили 20 заводів, 5 копалень, знайомилися з технікою виробництва, новим будівництвом, соціалістичним змаганням, винахідництвом, культурним і економічним становищем робітничої класи на Уралі. Бригада провела близько 50 літературних виступів, випустила в уральських стінгазетах 6 літературних сторінок з 40

творами. Працювати доводилось в нелегких умовах, бо культвідділи профспілок не завжди уважно ставилися до письменників, мало дбали про їх вигоду. Подорож буде описана в книзі: „Перша письменницька бригада на Уралі“, що видає „Уральський робітник“. Бригада зараз же виїхала в нову подорож до північного Кавказу.

* Монографія про Мейєрхольда. Днями в видавництві „Academia“ виходить двохтомна монографія „Мейєрхольд“ яку написав Н. Д. Волков. Це історія всієї театральної діяльності Мейєрхольда, від початку її в дев'яностих роках

до наших днів. Автор використав силу як друкованих матеріалів, так і невиданих документів.

* Річник літератури і мистецтва на 1929 рік. Цього року секція літератури, мистецтва і мови Комуністичної Академії розпочинає видавати „Річник літератури і мистецтва“. Річник розподіляється на 5 частин: література, театр, кіно, образотворчі мистецтва, музика. Завдання річника стежити за розвитком мистецтва, аналізувати тенденції його і крім того давати широку інформацію з питань літератури і мистецтва.

* Відкриття літературного інституту. Наркомосвіти РСФРР порушив питання перед Раднаркомом РСФРР про затвердження літературного інституту

замість колишніх літературних курсів. Видавничі організації дали згоду на фінансування Інституту на 50%, 50.000 карбованців дає Наркомосвіти. 300 слухачів приймуть з літкурсів, з пролетарського складу їх. Справа гальмується через те, що нема потрібного помешкання.

* Обслідування кочових на родів РСФРР. На початку серпня до Москви повернулася з Киргизької республіки експедиція наукової асоціації сходознавства. Під проводом т. Смирнова досліджено кочові і осілі райони; особливу увагу звернено на народи, що прийшли сюди з західного Китаю 1921 року: дунгани і уйгури. Релігію дунгани мусульмани, але побутом — китайці, хоч становище жінок і визначає в них коран.

БІЛОРУСЬ

* В Білоруській Академії Наук.—Комісія мови й літератури польського сектору БАН складає польсько-білоруський словник, словник польських провінціалізмів і готує до друку збірку польських пісень на Білорусі.

— В польську та бобруйську округи виїхала експедиція для виучування ґрунту. На чолі експедиції стоїть геолог Медведєв.

— Професор Федюшин виїхав у гомельську і деякі інші округи збирати нові експонати для зоологічного музею Академії Наук.

— В могилівську округу виїхали робітники комісії хатніх ремесел Академії Наук вивчати прядну та ткацьку справу.

— Під час наукової експедиції в камаринським районі гомельської округи знайдено цікаве старе городище з археологічними цінностями: посудом, стрілами, ножами т.і. Археологічна комісія БАН виділила для розкопки спеціальну комісію.

— Виставка сільського господарства й промисловости. Щоб відзначити десятиріччя визволення Білорусі від білополяків ухвалено улаштувати сільсько-господарську й промислову виставку, яка показала б трудящим Білорусі досягнення в галузі сільського господарства й промисловости за десять років. Улаштування виставки буде закінчене до липня 1930 р. Виставочний комітет назначив організацію 12 відділів з багатьма підвіділами.

— Етнографічні дослідження в мазирській та гомельській окрузі. Етнограф Сербов з доручення Академії Наук їздив до малодосліджених

районів мазирської та гомельської округи, а саме до дельти Дніпра та Прип'яті. Досі була поширена думка, що в цих районах людність мішана. Але вивчаючи його матеріальну та духовну культуру, зокрема фольклор, дослідник переконався, що там живуть переважно білоруси. Заховалися старі білоруські обряди. У мові добре заховалися типові форми живої білоруської говірки. В народних обрядових піснях виявлено багато старовинних мелодій.

* З літературного життя Білорусі.—Білоруське Державне Видавництво друкує новий збірник творів Янка Купали під назвою: „1918 — 1928“.

— Цишка Гартни здав до друку до Держ. Вид. перший том повної збірки своїх творів.

— З м. Бядуля переклав і здав до друку оповідання єврейського письменника Шолом — Алейхема „Хлопчик“.

— Валерій Мараков і Б. Борисевич пишуть сценарій з життя Асінбуду під назвою „Болоти прокидаються“.

— Роман М. Зарецького „Сьцежки дорожки“ друкується в Держ. Вид. другим виданням.

— Олесь Гародня написав і здав до друку збірник критичних нарисів під назвою: „На літературнім фронті“.

— М. Нікановіч закінчує великий роман „Веснянки“, що друкуватиме в журналі „Польмя“.

— М. Линьков здав до друку новий збірник оповідань „Андрей — лятунь“.

ГРУЗІЯ

* Виставка картин Ніко Піросмані. При головнауді наркомоса організовано комітет для улаштування виставки картин відомого грузинського художника Ніко Піросмані. Відкриття виставки має бути восени в Тифлісі, а потім її пере-

везуть до Москви. В склад її увійдуть 150 картин.

* Товариство грузинських драматургів, композиторів і сценічних діячів. З ініціативи головної управи мистецтва при Наркомосі

організовано Товариство грузинських драматургів, композиторів і театральних діячів. Мета його захищати авторські інтереси і сприяти розвитку цих ділянок мистецтва. Головою товариства обрано Г. Бухнікашвілі.

* З літературних новин.

— Державне видавництво видало книгу поезій Йони Вакелі.

— Вийшов новий роман Д. Касрадзе „Кетри“.

— Видавництво „Шрома“ видало збірку поезій К. Лордкіпанідзе під назвою „Нове“. Втім самім видавництві вийшло його оповідання „Перша мати“.

— Накладом того ж видавництва „Шрома“ вийшла книга поезій Карло Каладзе.

* Держкінпром Грузії

— „Зустріч“. В Баку закінчилась зйомка картини „Зустріч“. Експедиція повернулася до Тифлісу і переводить павільоні

здіймання. Керівник — режисер Гомартелі. Сценарій належить Сулакаурі. Тема сценарія — боротьба жінки Сходу за участь в громадському житті.

— „Кавказький харцизник“
Режисер Головані розпочав зйомку нової кіно-комедії „Кавказький харцизник“ за сценарієм А. Беліяшвілі. Місце дії Ленінград та Тифліс. В картині висміюється обивательський погляд на Грузію, як на екзотичну країну з кинжалами, папахою, черкескою, буркою, постійним питтям вина та рештою „жахливих атрибутів“.

— „Камера 79“
Режисер Берішвілі розпочав зйомку картини „Камера — 79“ за сценарієм Ш. Алхазішвілі та С. Долідзе. Тема картини — боротьба з царатом. В головній ролі артистка Чхеїдзе. Натурні здійснення провадяться в Кутаїсі та його околицях.

ТАТРЕСПУБЛІКА

* Палац книги. Татдержвидав розпочинає будівництво в Казані величезного „Палацу книги“. Проект вже затверджено в відповідних інстанціях. Палац коштуватиме кілька мільйонів карбованців. Він міститиме в собі редакції всіх татарських газет і журналів, що виходять у Казані, увесь апарат Татвидаву, зо всіма його відділами, склепами, друкарнями, робітничий клуб тощо.

* Східний Педагогічний Інститут в Казані обрав на професора

катедри татарської літератури відомого літературознавця Абдрахмана Сааді. Це після революції вже третій професор, обраний з татар.

* Татарський поет Алтанлі (Шейх-Заде) готує до друку віршований роман „Хижак“ з життя студентів, на тему про радянську інтелігенцію. Його поема „Трактор“, що одержала першу премію на конкурсі до десятиріччя Жовтневої революції, вийшла окремим виданням.

АМСРР

* Конференція Молдавських письменників „Ресури“
У Балті відбулася перша конференція молдавських письменників „Ресури“. „Ресури“ — єдина організація, що об'єднує всіх представників молодого молдавського літера-

тури. Конференція відзначила зростання молдавської літератури. Значно вирісі збільшився літературний молодняк. Журнал молдавською мовою „Молдавська література“ має коло 7000 передплатників.

АВСТРІЯ

* Смерть Гуго фон Гофманстала. Наприкінці липня в Відні помер відомий поет Гуго фон Гофмансталь, один з найяскравіших представників новітнього неоромантизму.

Крім багатьох поем, збірки поезії, низки прозаїчних оповідань, Гофмансталь дав декілька переробок античних письменників Софокла та Евріпіда. Зберігаючи сюжет, він

модернізував героїв, надаючи їм рис сучасних людей. З театром Гофмансталь був зв'язаний й через Рихарда Штравса, бо був його постійним лібретистом. Після Гофманстала залишилась зовсім закінчена поема „Дорабелла“, що мусіла бути лібретом до нової опери Рихарда Штравса. Поема малює життя польських емігрантів після повстання 1861 року.

АМЕРИКА

* Літературні Новини. З сили белетристичної літератури, що виходить щомісяця в Америці, чимале місце належить жінкам-письменницям. Майже за-

гальна риса їх творів — підвищена сентиментальність та поверховість. З романів, які більш заслуговують на увагу, можна відзначити перший твір зовсім молодого пись-

менниці Катерини Бруди „Babe Evanson“, нарис, що в реалістичних тонах малює одноманітне, сіре життя нью-йоркської стенографістки. Тонкі характеристики американців подає Катерина Холланд Броун в романі „Батько“, що був нагороджений премією в 25.000 доларів. Зміст його — історія однієї родини перед війною за визволення негрів.

— Своєрідний твір надрукувала Джуна Барнс — роман „Райдер“.

— Величезний успіх мала молода письменниця Вайн Дельмар книгою з життя молодшої дівчини з буржуазної родини під назвою „Bad Girl“.

— Зона Гель, авторка кількох романів з життя центральної Америки, надрукувала книгу нарисів під назвою „Portage, Wisconsin“.

З інших новин варта уваги нова книга Гемліна Гарленда „Back trailers from the middle border“. Гемлін Гарленд — відомий американський романіст і редактор одного з великих журналів. Романи його, переважно автобіографічного характеру, малюють життя фермерів Центральної Америки. Останній — це історія сина фермера, що з фермерів зробивши одним з найвидатніших письменників Америки.

— Величезний успіх мала книга Мек Іво „Show Girl“ з життя хористки, написана епістолярною формою.

З поетичних творів відзначає американська критика нову збірку поезії одного з найвидатніших американських поетів Роберта Фроста „Westruning brook“.

— Звертають на себе увагу книга поем Франка Ернста, і поема про негра-боксера Дж. Монкюра Марча.

* Антологія революційної поезії. У виданні „Activ - Press“ вийшла антологія революційної поезії. Це перша спроба видати англійською мовою революційну поезію не тільки англійську, але й інших народів. В антології є переклади майже з усіх мов, в тому числі і з української. Складали її протягом кількох літ.

* Премія в 25 000 доларів. Видавництво Міфлін і журнал „Американський легіон“ встановили надзвичайну навіть і для Америки премію в 25.000 доларів за найкращий роман про світову війну. Недавно премію присуджено двом особам, що поділили її між собою. Це письменник Вільям Скенл (роман „Бог змилювався над нами“) та письменниця — Мери Лі (роман „Це була велика війна“). Обидва романи носять яскраве визначений патріотичний характер.

* Пам'яті Сакко і Ванцетті. У видавництві „Боні“ вийшла невелика книжка Жанетти Марке під назвою „Тринадцять днів“. На протязі 100 сторінок авторка дає яскраві картини тих 13 днів, що пройшли від приводу Сакко і Ванцетті до камери смертників і до їх смерті.

* Нові твори Шолом Аша. Еврейський письменник, що нещодавно одвідав СРСР Шолом Аш працює над великим романом під назвою „Петербург“. Дія його відбувається напередодні імперіалістичної війни. Як каже автор, він ставить собі завдання проаналізувати причини занепаду царської влади і тих соціальних верств, що панували над Росією. Одночасово з „Петербургом“ Шолом Аш готує ще трилогію під назвою „Варшава“. В ній він подає картини Польщі перед війною 1914 року.

БЕЛЬГІЯ

* З літературної дійсності. Боротьба навколо цензури, що останні роками дуже гостро розгорнулася в країні, вийшла в нову стадію. Кампанія „Ліги боротьби проти неморальності в літературі і мистецтві“ з доктором Вібо на чолі, мала свої наслідки. Ціла низка літературних творів обвинувачуваних у порнографічності, зазнала арешту. Але противники цензури подали апеляцію в парламент, і незабаром справа цензури буде знов обговорюватися у парламенті.

* Розподіл премій. Державну премію письменникові французькою мовою

присуджено літературному критикові Ренсі і письменниці Елізі Шампань. Премії письменників фламандською мовою одержали Екгуд, Шмідт та Вард Шутеден. Премію Верхарна присуджено поетесі Генрієтті Дюбуа. Генрієта Дюбуа надрукувала досі тільки один маленький томик поезій, на яких дуже помітний вплив Поля Валері.

* Новий журнал революційної молоді. Почав виходити новий журнал, під назвою „Les Tentatives“ („Спроби“), орган революційної молоді Бельгії.

ЕСПАНІЯ

* Нове видавництво. Письменники Луїс Араквістен і Альварес де Вайо засновали нове видавництво під назвою „España“.

Однією з перших книг, що випустило це видавництво, була книга Мануеля Менендес Вальдеса „Сім місяців засудженого до

кари на горло“. Мануеля Менендес Вальдеса, інженера з Астурії, помилково визнали за шпіона під час світової війни, і Франція присудила його до смерті, а через сім місяців смерть замінили на довічну каторгу в Гвіяні. Відтіль Вальдесу пощастило утекти. В передмові до цієї книги Луїс Араквістен

звертається до Анрі Барбюса з проханням переглянути всю справу Вальдеса.

* Видачнн творів Азорина. Азорин зібрав в одному томі всі найвидатніші свої статті і друкує їх під назвою „Andando y pensando“.

* Історико-літературні праці. З праць історико-літературного характеру, що вийшли останніми часами, еспанська кригіка відзначає, як найбільш

варті уваги дві книги: двохтомову працю видатного знавця старої еспанської літератури і культури Рамона Менендеса Підаля, присвячену літературі еспанського середньовіччя, і працю нового члена Еспанської Академії Агустина де Амесау під назвою „Formation y elementas de la novela cortesana“. Це велика частина загальної історії еспанського роману, над якою працює Амесау.

ІТАЛІЯ

* Ювілей Д. Парині. Наприкінці липня відбулося двісті років з дня народження відомого італійського письменника Джузеппе Парині. Джузеппе Парині один з видатних поетів 18 століття. Найкращий його твір це „День“. Він описує в ньому, як проводить день молода людина з найвищою аристократії. Парині довгий час був за вчителя в аристократичних родинах, добре знав їх і подав в своїй творчості блискучу сатиру на їх життя та звичаї. Велике значіння Парині в тім, що він запровадив соціальний елемент в італійську поезію.

З приводу ювілею Парині виходить накладом видавництва Barbera книга Гвідо Манцоні „Джузеппе Парині“. Книга містить в собі критичну аналіз творів Парині та багато нового і цінного матеріалу з біографії славетного поета.

* Нові періодичні видання. Видавництво „Erosca Nuova“ (Мілян) розпочало видавати тижневик, присвячений питанням літератури, мистецтва та театру. В видавництві „Istituto editoriale“ вийшли

перші числа періодичного журналу, теж присвяченого літературі і мистецтву. В видавництві „Sora“ виходить три рази на місяць великий літературний журнал „Rivista italiana di letteratura dialettale“.

* Літературно-науковий тижневик „La Fiera letteraria“ (Літературний Ярмарок), який протягом чотирьох років виходив у Мілані, цього року переніс редакцію до Риму і почав виходити під назвою „L'Italia letteraria“ (Літературна Італія). На сторінках одного з чисел редакція зазначає: „Популярність італійської книжки підвищилась і в цьому почасти є наша заслуга. Ініціатива „сзяття книжки“ — наша ініціатива. До того ж наш журнал завжди приймав на свої сторінки всіх, хто мав сказати нове слово, хоч його ім'я ще не було відоме в літературі“.

* 150 ювілей мілянської опери La Scala. Недавно La Scala відсвяткувала 150-й ювілей свого існування. В день ювілею виставлено нову оперу Джордано „Король“.

ЛАТВІЯ

* Смерть Яна Райніса. 12 вересня помер найвидатніший латвійський поет Ян Райніс. Народився він 1865 року в Курляндії. До громадської праці став на початку дев'яностих років, поруч перших латвійських марксистів. З 1891 року редагує демократичну газету „Денас Лапа“. 1893 — 1897 Райніс вкупі з Стучкою і Янсон — Брауном керує рухом революційно-демократичної інтелігенції, так званою „молодою течією“. Після розгону „молодої течії“ 1897 року Райніс попадає до в'язниці і до 1903 року перебуває на засланні у Вятській губернії. Тут, на засланні написав він перший збірник поезій „Далекі акорди“. Другий збірник „Засіви бурі“ був відгу-

ком на революцію 1905 року і відомий кожному письменному латиському робітникові. Потім іде ціла низка революційних збірок поезій: „Нова сила“, „Книга туги“, „Кінець і початок“.

Райніс не тільки поет, він і драматург. З його драматичних творів найцікавіші: „Вогонь і ніч“, „Індус і арія“, „Золотий кінь“ та інші.

Він був і першим перекладачем класичної літератури на латиську мову; переклав „Гамлета“, „Фавста“, „Розбійників“ та інші.

1920 року Райніс повертається до Латвії. Останніми роками він брав велику участь в організації „Товариства культурного зв'язку Латвії з СРСР“ і був його головою.

НІМЕЧЧИНА

* Смерть Гайнриха Ціллі. На початку серпня в Берліні помер на 71 році життя відомий художник Гайнрих Ціллі. Походженням з бідної родини, Ціллі зберіг на все життя любов до

робітничих околиць, і сцени з їх життя становлять найчастіш зміст його творів. Відсіль і його ім'я — „художник Берлінської вулиці“. Головна риса творчості Ціллі — життєвий реалізм. Картини його

мають переважно характер сатири, але сатири не злої, а злагідненої теплим, здоровим гумором. Одна з найулюбленіших тем Цілле — діти, переважно діти з робітничих околиць, яких він добре знав і чудово малював. Цілле був членом Академії Мистецтв, професором, але, відомий він був під іменем „Майстер Цілле“.

* 15-роковини світової війни. — „Die Neue Bucherschau“ в своєму серпневому числі подає цікавий матеріал, що показує як відбивалася світова війна в німецькій поезії на початку війни. Під патріотичними, перейнятими воєнним запалом поезіями можна зустріти такі імена, як Фриц Унру, Гергарт Гавтман, Рене Шикеле, Арнольд Улітц. Цікава і стаття відомого журналіста — небіжчика Максиміліана Гардена „Ми мусимо перемогти“.

Крім того, те ж число журналу подає досить великий огляд сучасної воєнної літератури Німеччини.

— Кількість „воєнних“ — романів в Німеччині не зменшується. З останніх новин, що з'явилися до 15-их роковин світової війни, і що найбільш заслуговують на увагу, можна назвати Ернст Йогансен: „Фронтіві спомини коня“, книжка, присвячена „9.586.000 коней, що були принесені у жертву війні“. Гайнрих Бранд „Вогонь гармат, симфонія вбитих на війні“. Отто Леман — Русбюльдт: „Кривавий інтернаціонал“.

— Malik-Verlag в Берліні має випустити збічник „Листи пролетарів, що вмерли на війні“. Мета цієї збірки — боротьба з мілітаристичним романтизмом, що виявляється в багатьох воєнних романах. Видавництво просить всіх, хто має цікаві з цього погляду листи, надіслати копії до нього.

* Премія імені Мерінга. „Universum Bucherei“ у Берліні встановило премію імені Франца Мерінга в 2.000 марок. Премію видаватимуть що - року в день 1 травня за найкращий твір, побудований на соціальній основі. Вперше премію видають 1 травня 1930 р.

* Літературних новин. — До відкриття „Піскатор - Театру“ вийшла книга Ервіна Піскатора „Das Politische Theater“ („Політичний театр“). Книга містить підсумки праці Піскатора протягом 10 років над побудуванням нового театру і має між іншим такі окремі розділи: Війна, як учитель. — Театр на фронті. — До історії політичного театру. — Пролетарський театр. — Документарна драма в російській революції.

Піскатор - Рейнгардт період, тощо.

— У видавництві „Neue Deutsche Verlag“ вийшла цікава оригінальна книга відомого німецького журналіста Курта Тухольського під назвою: „Deutschland, Deutschland uber alles!“ Це низка фельєтонів, що дають в цілому гострий памфлет на сучасну Німеччину. До тексту додано багато художніх фотографій.

— „Die Linkskurve“. Під такою назвою почав виходити в Берліні новий літературно-критичний журнал пролетарсько - революційного напрямку. Найближчу участь у журналі беруть Йоганес Бехер, Курт Клебер, Еріх Вайнерт та Людвіг Ренн. Журнал виходитиме що - місячно в „Інтернаціональному Робітничому Видавництві“.

* Невидані поезії Г. Кляйста. Ілюстрований щотижневик „Die Woche in Bild“ друкує цілу низку невідомих досі поезій Гайнриха Кляйста, між іншими драматичний фрагмент „Бій при Мюльберзі“.

* Ювілей Артура Голічера. 22 серпня відбулося 60 років з дня народження відомого письменника і журналіста лівого напрямку Артура Голічера. Перу Голічера належать такі відомі романи, як „Голем“, „Брат Вурм“, „Отруєна криниця“. Але більшість творів Голічера — подорожі. Він об'їздив мало не увесь світ і дав чимало описів вражень, художніх і яскравих. Між ними найкращі: „Америка сьогодні і завтра“, „Непокоїна Азія“ — подорож крізь Індію, Китай, Японію, „Три місяці в радянській Росії“. Останній його роман, що тільки вийшов, теж присвячений Росії, має назву „Це трапилось в Москві“.

* Вихід Йоганнеса Бехера і Егона Ервіна Кіша з редакції Die Neue Bucherschau. Йоганнес Бехер і Егон Ервін Кіш вийшли з складу редакції лівого літературного журналу „Die Neue Bucherschau“. Вони мотивують свій вчинок неправильною лінією журналу останніми часами, що виявилось, між іншим, в уміщенні статті Макса Германа - Вейсе. Вейсе в своїй статті, присвяченій реакційному письменникові Бенну, дає йому хвальну оцінку в таких виразах, які неможливі на думку Кіша, для пролетарського журналу. Побіжно Вейсе висловлюється проти літератури, як засоба політичної пропаганди. Редакція в своїй відповіді Бехеру і Кішу, зауважує, що стаття Германа Вейсе випадкова, а не програмна, але в той же час приєднується до поглядів Вейса про політичну пропаганду в літературі.

ПОРТУГАЛІЯ

* Сучасне літературне життя. Не зважаючи на загальний занепад літературного життя, що спостерігаємо вже декілька років, Португалія все - ж налічує

кілька видатних письменників і поетів. В поезії одне з перших місць належить Еженію де Кастро. Його найкращі твори зібрано в п'ятих чи шістьох томах

під назвою „Поетичні твори“. Не менш талановитий від нього Августо Жіль.

В галузі роману найвидатніші імена: Аквіліно Рібейро, Маннюель Рібейро, Матюель, Манатінш. На першому місці стоїть Аквіліно Рібейро, письменник з яким реалістичним стилем. Найкращий роман його „Сад бур“.

Всі наведені імена належать до старої генерації письменників. Але поруч них існує ще й молодша генерація в особі Рейнальдо Фереїра, Маріо Домінгвес, Фереїраді Кастро, Пінто Квартім т. ін. Вони зовсім мало відомі поза межами Португалії.

ФРАНЦІЯ

* Літературні новини.—В серії „Життя славних людей“ вийшов історично-біографічний роман Жана Кассу „Життя Філіпа II“. Критика відзначає в ньому талановите відображення тогочасної Іспанії.

— В тій самій серії вийшло „Життя сестер Бронте“, маловідомих англійських письменниць 19 століття. Автори — Жорж та Еміль Роміо.

— Поль Валері написав роман під назвою „Monsieur Teste“.

— Великий успіх має остання книга Анрі Мішо „Ecuador“ — картини подорожі до південної Америки.

— Оригінальний роман з складною композицією і силою персонажів закінчив Франціс Міомандр. Він називається „Baroque“ і друкується в щотижневнику „Les Nouvelles Littéraires“.

— В серії „Cahier Vert“ надруковано новий твір П'єра Жан Жува „Le paradis perdu“.

— Дуже прихильно зустріла критика збірку „Поетичних творів Жоржа Шенев'єра. Передмову до збірки дали

Жюль Ромен та А. Кюїзен'є. Майже одночасно вийшов і прозаїчний твір Шенев'єра під назвою „Le Tour de France“. Передмова Жоржа Дюамеля.

* Листування Проспера Меріме. „Revue Universelle“ друкує невідоме досі листування Проспера Меріме. В „Revue de Paris“ уміщено цікаву біографію Меріме, яку написав Альбер Тібоде.

* Незвичайна антологія. Деякі французькі поети поширюють свої твори на грамофонових плитівках, і відомий письменник Андре Рівуар готує цілу антологію французької лірики для грамофонів.

* Невидана премія. Премія Брію в 30.000 франків, яку щороку видавала французька академія, цього року не присуджена нікому. Жюрі стверджує, що не знайшлося жодного автора, який був би здатний написати твір перейнятий „високою і благородною ідеєю“.

* Повне зібрання творів Еміля Золя. Видавництво Франсуа Бернар почало видавати повне зібрання творів Еміля Золя в 50 томах.

UKRAÏNICA

* Наукове життя України в закордонних журналах. Востаньому числі празького журналу „Slavische Rundschau“ багато місця віддано науковому життю України: вміщено статтю Постернака про археологічні дослідження в Галичині, подано хроніку культурного життя України та докладну бібліографію українських наукових та періодичних видань за 1929 рік.

* Німецький часопис. „Die Literatur“ (№ 11) присвячує невелику статтю десятиріччю Держвидаву.

В статті відзначено нечуваний темп розвитку видавництва в тяжких економічних обставинах, подається деякі статистичні дані з окремих галузів літератури, поширеності деяких видань.

* Українська література Вірменською мовою. В № 6 вірменської газети „Кармір Угі“ („Червоний шлях“), що виходить у вірменській колонії в Харкові вміщено статтю Лебледжана „Україна“ — короткий огляд української сучасної поезії та її значення.

У 8-му числі цієї газети вміщено переклад із Шевченка „Заповіт“. Переклав т. Гопікян.

* Павло Тичина Вірменською мовою. Вірменський літературно-громадський місячник „Нор Угі“ (Новий шлях), що виходить в столиці Вірменської республіки Еривані, присвячує багато місця українській літературі, зокрема поезії і особливо поезіям Тичини.

В „Нор Угі“ № 4 за квітень ц. р. вміщено переклади поезій Павла Тичини: „На майдані...“, „Енгармонійне“, „Листи до поета“, „Деся надходила весна“. Переклади належать славнозв'язному сучасному вірменському поетові Ованесу Ованесянові.

* Хроніка українського культурного життя. Грузинський часопис „На рубеже востока“ почав містити хроніку українського культурного, передусім, літературного життя.

* Українські письменники російською мовою. Видавництво „Федерація“ в Москві включило у свій плян перекладів з української мови на російську такі твори: „Головко“, „Три сини“, „Ірчан“, „Фільми революції“, „Микитенко“, „Брати“, „Стефанік“, „Кленовелист“ і „Військові оповідання“, „Ледянка“, „На-гора“.